

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

ANALÝZA VLIVU PROPOPULAČNÍ
POLITIKY NA PORODNOST
V ČESKÉ REPUBLICE MEZI LETY
1970–2015

bakalářská práce

Autor: Ivana Zikmundová

Vedoucí práce: Ing. Ivo Strejček

Rok: 2017

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Ivana Zikmundová
V Praze, dne 11. 5. 2017

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Ing. Ivu Strejčkovi za jeho pomoc a ochotu při psaní této práce.

Dále děkuji všem, kteří se podíleli na kontrole anglické verze abstraktu k této práci.

Zadání práce

Abstrakt

Téma porodnosti a propopulační politiky je velmi aktuální. Vzhledem ke stárnutí populace, a s tím související změně věkové struktury, se hovoří nejen o nedostatku zdrojů pro financování starobních důchodů, které tvoří největší položku sociálních výdajů státu, ale i o dalších ekonomických problémech, které může úbytek populace či změna věkové struktury způsobovat. Hlavním cílem této bakalářské práce proto je, na základě popisu vlivu vybraných faktorů na porodnost v České republice mezi lety 1970-2015 a analýzy ekonomických nákladů a výnosů při pořízení dítěte v roce 2015, s pomocí dílčích hypotéz potvrdit či vyvrátit hlavní hypotézu, že zavedení vhodných propopulačních opatření má obecně pozitivní vliv na porodnost. Výsledky zkoumání hypotézu potvrdily, ačkoliv vliv jednotlivých faktorů na porodnost nebyl zcela jednoznačný. Současná úhrnná plodnost České republiky se nachází hluboko pod hranicí prosté reprodukce a počty žen v plodném věku budou pravděpodobně v následujících letech klesat. Proto je namístě zvolit vhodnou propopulační politiku. Ta by mohla být více zaměřena na podporu pracujících rodičů s malými dětmi, jelikož současný systém sociálního zabezpečení je přívětivý spíše k nízkopříjmovým rodinám a může některé jedince demotivovat od vstupu nebo návratu na pracovní trh.

Klíčová slova: Porodnost, plodnost, rodina, propopulační politika, systém sociálního zabezpečení

Jel klasifikace: J11, J13, H55

Abstract

The topic of natality and pro-population policy is very actual. Due to the population aging and the associated change of the age structure, it is discussed not only about the lack of resources to finance the old-age pensions, that are the largest item of state social expenditure, but also other economic issues, that can the population decline or the change of the age structure cause. The main objective of this bachelor thesis is, based on a description of the influence of the selected factors on the birth rates in the Czech Republic between 1970-2015 and on the analysis of economic costs and benefits by having a child in 2015, to confirm or refute the hypothesis that the implementation of the suitable pro-population measures has a generally positive effect on the birth rate. The results of the research confirmed the hypothesis, although the influence of the individual factors on the birth rate was not completely unambiguous. The current fertility rate of the Czech Republic is far below the limit of simple reproduction and the numbers of women in the fertile age are likely to decrease in the coming years. Therefore, it is appropriate to choose a suitable pro-population policy. It could be more focused on the support of working parents with small children because the current social security system is more attractive to low-income families and can demotivate some individuals from entering or returning to the labour market.

Key Words: Natality, fertility, family, pro-population policy, social security system

Jel Classification: J11, J13, H55

Obsah

Úvod	8
1. Teoretická část	10
1.1 Metodologie	10
1.2. Základní demografické pojmy	11
1.3. Porodnost a populační politika v ekonomické teorii	13
1.4. Faktory ovlivňující porodnost	16
1.4.1. Biologické faktory	17
1.4.2. Socio ekonomické faktory	17
1.5. Mikroekonomické a makroekonomické aspekty porodnosti	19
1.5.1. Mikroekonomické aspekty porodnosti	19
1.5.2. Makroekonomické aspekty porodnosti	19
1.6. Rodinná politika	21
1.6.1. Populační politika	22
1.7 Systém sociálního zabezpečení v ČR	24
2. Praktická část	26
2.1 Vývoj úhrnné plodnosti v minulém století a věkové struktury obyvatel	26
2.2. Systém státní sociální podpory	29
2.3. Analýza vlivů vybraných faktorů na úhrnnou plodnost v ČR	33
2.3.1. Manželství	33
2.3.2. Hrubý domácí produkt	39
2.3.3. Nezaměstnanost	44
2.4. Analýza ekonomických nákladů a výnosů při narození prvního dítěte	46
2.5. Shrnutí poznatků	51

Úvod

Vzhledem ke stárnutí populace, a s tím související změně věkové struktury se hovoří nejen o nedostatku zdrojů pro financování starobních důchodů, které tvoří největší položku sociálních výdajů státu, ale i o dalších ekonomických problémech, které může úbytek populace či změna věkové struktury způsobovat. V 70. letech minulého století došlo k významnému „baby boomu“. To mělo dopad na vývoj demografické křivky. Dle ekonomické literatury je jednou z metod, jak se s tímto jevem vyrovnat, růst populace, ke kterému přirozenou cestou dochází zvýšením porodnosti. Vlády většiny vyspělých zemí zastávají názor, že zvyšování porodnosti je prioritou sociální politiky. K jejímu uplatňování mohou použít různé nástroje. Vzhledem k tomu, že se reálné dopady jednotlivých nástrojů a faktorů ovlivňujících porodnost liší, je důležité zabývat se jejich analýzou v kontextu České republiky, což je obsahem méj práce.

Teoretická část nejprve pojednává o metodách použitých při tvorbě této práce. Následující kapitola je věnována základním demografickým pojmům, ukazatelům a metodám jejich výpočtů, které jsou dále v práci použity v souvislosti s analýzou dílčích jevů spojených s porodností. V další kapitole uvedu dosavadní vědecké výzkumy v oblasti porodnosti a propopulační politiky. Zmíním postoje různých ekonomických škol k propopulační politice, důraz bude kladen na školu chicagskou a Beckerův ekonomický přístup v „neekonomických“ oblastech. Po shrnutí vědeckých poznatků se budu zabývat vlivy propopulačních politik a faktory, které mohou působit na porodnost. Následovat budou kapitoly věnující se teorii rodinné a populační politiky. Nakonec bude krátce shrnut systém sociálního zabezpečení v České republice.

V praktické části nejprve přiblížím vývoj úhrnné plodnosti v českých zemích v minulém století. Poté se budu zabývat analýzou vývoje vybraných faktorů, které mohou ovlivňovat porodnost mezi lety 1970 a 2015. Tyto faktory, mezi které řadím například průměrný věk při sňatku, HDP nebo nezaměstnanost budu porovnávat s vývojem úhrnné plodnosti ve sledovaném období. Navazující kapitola bude pojednávat o propopulačních opatření minulého století. Od propopulačních nástrojů, které dali vzniknout generaci tzv. „Husákových dětí“, přes pronatalitní opatření přelomu tisíciletí, budu pokračovat analýzou současných trendů v oblasti propopulační politiky. Poslední kapitola praktické části práce se

bude věnovat ekonomické analýze nákladů a výnosů na pořízení prvního dítěte v roce 2015. Na základě zmíněných analýz budu moci v závěru práce diskutovat, které propopulační opatření a které faktory nejlépe ovlivňují porodnost v zemi, a od kterých by měla sociální politika opustit.

Cílem této bakalářské práce je s pomocí dílčích hypotéz potvrdit či vyvrátit hypotézu, že zavedení vhodných propopulačních opatření má obecně pozitivní vliv na porodnost. Ověření této hypotézy proběhne pomocí analýzy vývoje jednotlivých veličin a jejich porovnání s vývojem úhrnné plodnosti, s použitím grafického aparátu.

1. Teoretická část

V úvodu teoretické části jsou uvedeny základní výzkumné metody, využívané v průběhu teoretické i praktické části této práce. Následující kapitola je věnována základním demografickým pojmům, ukazatelům a metodám jejich výpočtů, které jsou dále v práci použity v souvislosti s analýzou dílčích jevů spojených s porodností. Neméně důležitá je i kapitola, věnující se dosavadnímu výzkumu ekonomie v oblasti populační politiky. Pozornost je věnována postojům různých ekonomických škol k dané tématice, s důrazem na školu chicagskou, zejména pak na Beckerův ekonomický přístup v „neekonomických“ oblastech. Po shrnutí vědeckých poznatků následuje kapitola věnující se faktorům, které mohou ovlivňovat porodnost, důraz je kladen především na faktory nebiologického původu, tedy socio-ekonomické, jako je vyspělost ekonomiky, (ne)zaměstnanost rodičů, či náboženství. V závěru teoretické části jsou rodinná a propopulační politika rozebrány obecně, ale také konkrétně na příkladu České republiky a jejího současného sociálního systému zabezpečení rodin s dětmi.

1.1 Metodologie

První část této práce, tedy část teoretická, bude vystavena s využitím literární rešerše. Kapitola věnující se základním demografickým pojmům bude demonstrovat různé pohledy na definice pojmů a ukazatelů týkajících se populační politiky a porodnosti samotné, přičemž základními literárními zdroji budou metodiky Českého statistického úřadu (dále také ČSÚ) a Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (dále také MPSV). Dále bude pomocí literární rešerše, jejíž hlavním zdrojem budou články z JSTOR proveden popis dosavadního ekonomického výzkumu v oblasti populační politiky a porodnosti. Postoje jednotlivých ekonomických škol a ekonomů samotných budou porovnány s konkurenčními názory jejich kolegů. Další kapitola popíše možné faktory, které by mohly ovlivňovat porodnost, s důrazem na socio ekonomické faktory, jež budou dále zkoumány a porovnávána jejich efektivita v praktické části práce. S využitím monografií tuzemských autorů na téma sociálního zabezpečení a informacemi získanými na webových stránkách ČSÚ a MPSV bude představen sociálního zabezpečení rodin s dětmi v České republice.

Na základě rešerše v teoretické části bude vystavena praktická část. Základní součástí praktické části bude analýza vlivů propopulační politiky a zkoumání jejich účinnosti a možné využitelnosti v souvislosti s hospodářskými opatřeními. Data získaná převážně z Českého statistického úřadu týkající se úhrnné plodnosti ve sledovaném období budou dána do vzájemné vazby s daty ohledně vývoje jednotlivých ukazatelů a bude zjišťována případná korelace mezi veličinami. Výsledky tohoto srovnání umožní zjistit, do jaké míry tyto faktory ovlivňují vývoj porodnosti (respektive plodnosti). Vyústěním celé práce bude ekonomická analýza nákladů a výnosů při pořízení prvního dítěte v rámci „beckerovského“ přístupu. Díky analýze vlivů vybraných faktorů na porodnost a analýze nákladů a výnosů pořízení dítěte bude moci být odvozeno, které faktory nejvíce ovlivňují rozhodování rodičů, případně která propopulační opatření jsou nejefektivnější, a na které lidé příliš nereagují.

1.2. Základní demografické pojmy

Tato kapitola se věnuje základním demografickým pojmům a ukazatelům týkajících se porodnosti, které jsou později použity v teoretické i praktické části práce. Představení a vyjasnění těchto pojmů je důležité pro další zkoumání a pro konkrétní analýzy.

Prvním pojmem, od kterého se problematika porodnosti a populačního rozvoje odvíjí, je *společnost*. Jak uvádí Ladislav Rabušic, společnost je obvykle chápána jako: „relativně nezávislá soběstačná populace, která je charakteristická vnitřní organizací (jež sama je následkem interakce členů), teritorialitou a kulturní odlišností.“ Člověk se do takovéto společnosti může buďto přímo narodit anebo se do ní přistěhovat.¹

Společnost se v čase různě vyvíjí a proměňuje. Někteří lidé umírají, jiní se narodí. Členové jedné společnosti také mohou z různých důvodů přesídlit do jiné a naopak. Procesu růstu populace pak říkáme přírůstek obyvatelstva. Pokud dochází pouze k přirozenému růstu populace, tedy k procesu, kdy lidé umírají a noví jedinci se rodí, říkáme tomu přirozený přírůstek. Přirozeným přírůstkem obyvatelstva rozumíme rozdíl mezi živě narozenými a zemřelými v dané populaci a zkoumáme ho za dané časové období. Pokud dochází ke změnám v počtu obyvatel jejich přemísťováním mezi společnostmi, jedná se o migraci. Pohyb jedince mimo konkrétní společnost je nazýván emigrací, přírůstkem obyvatel z jiných

¹ RABUŠIC, Ladislav: *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. Studie, sv. 32. ISBN 80-86429-01-6

společností k nám poté říkáme imigrace. Celkový součet imigrace a emigrace tvoří migrační saldo. Na rozdíl od celkového přírůstku obyvatel, přirozený přírůstek migraci nezohledňuje.²

Proces přirozeného rozmnožování populace nazýváme *porodností* neboli natalitou, která je statisticky definována jako „údaj – resp. soubor údajů – charakterizující přirozený přírůstek obyvatel v populaci rozením dětí. Udává se buď jako absolutní počet živě narozených dětí na jeden tisíc obyvatel, případně jako další indexy z tohoto odvozené.“³

Nejjednodušší charakteristikou porodnosti je *obecná (hrubá) míra porodnosti*, nebo také natality. Vypočítáme ji tak, že součet všech živě narozených dětí vydělíme středním stavem obyvatelstva. Středním stavem obyvatelstva rozumíme počet obyvatel v okamžiku, který byl zvolen za střet sledovaného období. V ČR je dle metodiky Českého statistického úřadu (ČSÚ) za střední stav považován počet obyvatel o půlnoci z 30. 6. na 1. 7. daného kalendářního roku.⁴

Avšak v demografické teorii je více užíván pojem *plodnost* nežli porodnost, neboť ukazatel obecné míry porodnosti není zcela vypovídající. To proto, že v jeho jmenovateli je uveden střední stav obyvatelstva, tedy celé populace, a nejen té části, která je schopna родit děti. Proto je raději používán ukazatel obecné plodnosti (vzorec č. 1), do kterého zahrnujeme pouze „porodu-schopné“ jedince, tedy dle ČSÚ plodné ženy ve věku 15 až 50 let. Tato skupina žen v plodivém věku se označuje písmenem F. Individuální plodivost se tedy od porodnosti liší tím, že udává fyziologickou (biologickou) schopnost jedinců nebo páru plodit děti.⁵

$$(1) \quad f_t = \frac{N_t^{(\text{živě})}}{\bar{F}_t}$$

Obecná míra plodnosti i porodnosti počítá pouze s živě narozenými dětmi. V naší společnosti je, nejenom díky kvalitnímu zdravotnictví, snižován počet mrtvě narozených

² KALIBOVÁ, Květa, ed., PAVLÍK, Zdeněk, ed. a VODÁKOVÁ, Alena, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. Sociologické pojmosloví; sv. 2.

ISBN 978-80-7419-012-4

³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-549-0

⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Počet obyvatel – Metodika*. [online]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m [Cit. 2017-03-18]

⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Pohyb obyvatelstva – Metodika*. [online]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika. [Cit. 2017-03-18]

dětí. Z tohoto důvodu by se výpočet příliš nezměnil, pokud bychom počítali se všemi dětmi, leč započítání pouze živě narozených dětí je značně korektnější.⁶

Nejčastěji používaným ukazatelem je však úhrnná plodnost. Pro její zkonstruování zvolíme nulovou úmrtnost až do 50 let věku. Jelikož tato úmrtnost dosahuje minimálních hodnot, můžeme ji pro naše účely vyloučit a od reality se příliš nevzdálíme. Pro výpočet úhrnné plodnosti pak musíme počet dětí narozených v dané populaci vydělit počtem žen. Tím dostaneme výsledný počet dětí, které se narodí jedné ženě během jejího života. (Pro jednoduchost počítáme s tím, že ženy přivádějí na svět děti pouze ve svém plodivém věku, tedy mezi 15 a 50 lety života.) Úhrnná plodnost poté znamená průměrný počet dětí, které by se narodily jedné ženě při dané neměnné plodnosti a nulové úmrtnosti do 50 let.⁷

$$(2) \quad f_x = \sum_{x=15}^{49} f_x$$

Zajímavým pojmem, který zavedl do demografie Louis Henry, je přirozená plodnost. Jedná se o situaci, kdy manželé neukončují rození dětí před skončením biologické plodnosti. Ženy tedy rodí děti, dokud mohou, bez ohledu na to, kolik jich už mají. Tento jev se v dnešní společnosti již téměř nevyskytuje (nepočítáme-li dočasnou snahu párů o otěhotnění).⁸

1.3. Porodnost a populační politika v ekonomické teorii

Populace hraje významnou roli v dějinách ekonomických teorií. Již *merkantilisté* ve svých dílech zmiňovali problematiku populace a jejího růstu, když podporovali právě populační růst s myšlenkou, že čím více lidí je v zemi, tím větší je národ, více vojáků a daňových poplatníků, tím pádem je země bohatší. Merkantilisté také chtěli udržet mzdy na úrovni existenčního minima, jelikož vysoké mzdy zvyšují spotřebu a tím snižují vývoz, což je v rozporu s jejich doktrínou aktivní obchodní bilance. Rozšiřování populace pak zvyšuje

⁶ KALIBOVÁ, Květa, ed., PAVLÍK, Zdeněk, ed. a VODÁKOVÁ, Alena, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. Sociologické pojmosloví; sv. 2.

ISBN 978-80-7419-012-4

⁷ KALIBOVÁ, Květa, ed., PAVLÍK, Zdeněk, ed. a VODÁKOVÁ, Alena, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. Sociologické pojmosloví; sv. 2.

ISBN 978-80-7419-012-4

⁸ HENRY, Louise. Some Data on Natural Fertility. *Eugenics Quarterly*, 8 (2). Červen 1981. s. 81-91

počet pracovníků a tím se snižují jejich mzdy, což mělo zase pozitivní efekt na národní hospodářství.⁹

Ještě větší důraz na populační růst kladli *kameralisté*, kteří zastávali, podobně jako merkantilisté, populační růst z důvodu zvýšení počtu daňových poplatníků, rozšíření armády, ale i navýšení poptávky po statcích a službách. Věřili, že růst populace je způsoben růstem zaměstnanosti, jelikož lidé reagují na zvýšení svých výdělků zvýšením počtu dětí. Proto by dle kameralistů měla hospodářská politika podporovat zaměstnanost.¹⁰

Zástupce klasiků a jeden z nejznámějších světových ekonomů *Adam Smith* je považován za zakladatele racionální, klasické ekonomie. Podle jeho představy, kterou publikoval v knize „Bohatství národů“, se člověk rozhoduje na základě porovnávání nákladů a výnosů. Člověk se ale při těchto úvahách řídí pouze svými vlastními zájmy a potřebami a neohlíží se na ostatní, ačkoli tzv. „neviditelná ruka“ vede v prostředí svobodného trhu jedince tam, kde je velká poptávka, což je žádoucí i pro ostatní účastníky trhu.¹¹

Thomas Robert Malthus, kterého také řadíme k ekonomickým klasikům, vypracoval populační teorii, ve které poukazuje na problém přelidnění země (tehdejší Anglie) a zastával názor, že lidé by se měli chovat umírněně a rodit pouze tolik dětí, kolik zvládnou uživit. Vycházel z teorie, že zdroje obživy rostou aritmeticky, zatímco lidstvo se rozmnožuje geometricky, dokud nenarazí na určité bariéry (mor, války, hlad, ...).¹²

Dle Marka Loučka ale Malthus nebere v úvahu fakt, že jak se země stávají produktivnější, čas vynaložený na péči o děti se stává dražší. Vyšší hodnota času zvyšuje náklady na výchovu dětí, a tudíž snižuje poptávku po velkých rodinách. Rostoucí hodnota času a vyšší důraz na vzdělání a ostatní lidský kapitál vysvětlují pokles porodnosti s rozvojem zemí.¹³

⁹ LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2003.

¹⁰ HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. xxv, 539 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-380-9.

¹¹ ROTHCHILD, Emma. *Adam Smith and the Invisible Hand*. The American Economic Review. roč. 84, č. 2 (1994). s. 319-22.

¹² BINION, Rudolph. "More Men than Corn": Malthus versus the Enlightenment, 1798. Eighteenth-Century Studies 32, č. 4 (1999): s. 564-69.

¹³ LOUŽEK, Marek. Populační teorie Thomase Malthuse. Electronic Journal for Philosophy. 2014. č. 6. ISSN 1211-0442. [online]. Také dostupné z: nb.vse.cz/kfil/elogos/history/louzek14.pdf [cit. 2017-05-08]

Koncept racionálního rozhodování později rozpracoval britský filosof *Jeremy Bentham*, který poznamenal, že lidé se snaží maximalizovat své slasti a minimalizovat strasti. Avšak podle Benthama není ideální sčítat individuální sobecká rozhodnutí, abychom získali co nejlepší agregátní výsledek (jako předpokládal *Smith*), nýbrž nejlépe na tom společnost bude, pokud bude řízena „viditelnou rukou“, tedy prostřednictvím vládních opatření. Bentham je také považován za zakladatele utilitarismu, tedy směru, který požaduje co nejvíce štěstí pro co nejvíce lidí. Podstatu tohoto směru vyjádřil ve své myšlence: „Největší štěstí největšího počtu – to je základ morálky i zákonodárství.“¹⁴

Dalším představitelem utilitarismu je *John S. Mill*, který si uvědomil, že část viny na bídné situaci dělnické třídy tehdejší doby nese rozšiřování populace a část společenské poměry a instituce. Navrhoval, že bohatá třída by měla přispívat chudé třídě, čímž se zvýší celkové štěstí ve společnosti, jelikož přírůstek štěstí chudých z jednoho šilinku, který se přemístí od bohatých k chudým, je mnohem vyšší než úbytek štěstí bohatých. Toto je princip přerozdělování čili redistribuce, který je dodnes uplatňován v některých sociálních dávkách v liberálních ekonomikách a státech blahobytu. V pozdějším díle *Mill* také zmiňuje nerovné postavení žen ve společnosti a podporuje jejich emancipaci.¹⁵

Jak uvádí *Gary Becker*, selhání *Malthusova* jednoduchého modelu porodnosti, o kterém byla řeč na začátku této kapitoly, vedlo ekonomy k názoru, že rozhodování o rodinných záležitostech nepatří do ekonomických věd. To se odráželo také v neoklasických modelech růstu, ve kterých byl považován růst obyvatelstva za exogenní a daný. Neoklasická teorie se tedy zabývá pouze otázkami alokace omezených zdrojů, ale otázky dlouhodobého růstu ponechává „vně“ svého rámce.¹⁶

Prohloubení zájmu o populační růst přišlo v keynesiánské ekonomii. *Keynes* upozornil na negativní důsledky příliš nízkého populačního růstu, neboť prostřednictvím populačního růstu se zvyšovala agregátní poptávka. Populace také vstoupila do modelů ekonomického růstu jako exogenní proměnná.¹⁷

¹⁴ PRATT, R. Cranford. *The Benthamite Theory of Democracy*. The Canadian Journal of Economics and Political Science / Revue Canadienne D'Economie Et De Science Politique , roč. 21, č. 1 (1955). s. 20-29.

¹⁵ WHITAKER, J. K. *John Stuart Mill's Methodology*.. Journal of Political Economy, roč. 83, č. 5, 1975, s. 1033–1049.

¹⁶ BECKER, Gary S. *Teorie preferencí*. Praha: Grada, 1997. 350 s. ISBN 80-7169-463-0.

¹⁷ LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2003.

V Chicagské škole můžeme rovněž nalézt ekonomy, kteří se zabývali tematikou rodiny a porodnosti. Tato sociologická a ekonomická škola se vyznačuje vírou ve svobodné trhy a jejich efektivitu, tedy i pochybnostmi vůči státním zásahům do ekonomiky.¹⁸

Jedním z nejvýznamnějších zástupců chicagské školy je zajisté Gary Becker. Billingsley a Ferrarinni, nebo také Richard A. Posner uvádějí, že Becker na sebe upoutal pozornost především využitím ekonomických teorií i v oblastech, které nejsou čistě ekonomického charakteru, jako je právě rozhodování mužů a žen o vstupu do manželství nebo o počtu narozených dětí. Jeho přístup je založen na myšlence, že ve všech oblastech lidského života se člověk rozhoduje stejně jako při směně na trhu, tedy snaží se minimalizovat náklady a maximalizovat své užitky. Za přínos v oblasti mikroekonomické teorie obdržel Becker v roce 1992 Nobelovu cenu za ekonomii.^{19, 20, 21}

1.4. Faktory ovlivňující porodnost

Při zkoumání účinků propopulačních politik je také důležité vymezit faktory, které mohou porodnost ovlivňovat nezávisle na populační politice daného státu. Faktory ovlivňujícími porodnost jsou všichni činitelé, kteří působí na míru porodnosti, a to pozitivně, či negativně.²²

Kingsley Davis a Judith Blakeová již v roce 1956 rozdělili proměnné ovlivňující porodnost na exogenní – tedy ty, které působí na porodnost nepřímo, tedy socioekonomické, kulturní a environmentální, a endogenní- tzn. ty, které na porodnost působí přímo. Dále sestavili seznam tzv. „zprostředkujících proměnných“, které se nalézají mezi vnějšími (exogenními) faktory a fertilitou. Nastane-li změna ve vnějších faktorech, ovlivní

¹⁸ HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. xxv, 539 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-380-9.

¹⁹ BILLINGSLEY, Sunnee; FERRARINNI, Tommy. Family Policy and Fertility Intentions in 21 European Countries. *Journal of Marriage and Family*; Minneapolis. Blackwell Publishing Ltd. Duben 2014, svazek 76, č. 2, s. 428-445.

²⁰ POSNER, Richard, A. *Gary Becker's Contributions to Law and Economics*. The Journal of Legal Studies. roč. 22, číslo. 2 (1993), s. 211-215

²¹ NOBELPRIZE.ORG. *Gary Becker – Facts*. [online] Dostupné z: www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1992/becker-facts.html. [cit. 2017-05-03].

²² HAMPLOVÁ, D. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, ISBN 80-7330-040-0

zprostředkující proměnné, ale nemusí mít konečný vliv na fertilitu, naopak změna ve zprostředkujících proměnných bude mít na fertilitu účinek vždy.²³

Porodnost tedy ovlivňuje mnoho faktorů, a ty mohou být různého původu. Tyto faktory dále rozděluji dle jejich původu na biologické a nebiologické (socio ekonomické), které jsou pro tuto práci stěžejní.

1.4.1. Biologické faktory

Porodnost může být ovlivňována biologickými faktory, které jasně vymezují limity každého jedince. Někteří lidé mohou být neplodní od narození, někteří se neplodnými mohou stát během života následkem úrazu nebo nemoci. Ani ti zdraví a plodní jedinci nemohou rodit děti neomezeně. Limity, které nám nastavila příroda jsou především zřetelné u žen, muži mohou plodit děti i ve velmi pokročilém věku. Jak již bylo řečeno, žena je plodná pouze ve svém plodivém věku, obecně mezi 15 až 50 roky života. Ovšem ženám okolo spodní a horní hranice věku se děti rodí minimálně v poměru s ostatními. Dle Ladislava Rabušice se nejvíce dětí rodí ženám mezi 18 a 40 lety.²⁴

1.4.2. Socio ekonomické faktory

Porodnost může být ovlivňována také socio ekonomickými faktory, mezi které patří například současná situace v politickém dění, ale i úroveň zdravotnictví a moderní vědy nebo sociální podpora od státu.

Prvním faktorem, o kterém se zmíním, je věková struktura obyvatelstva, která může mít značný vliv na porodnost dané populace. Pokud se v populaci nachází například mnoho starších lidí, bude růst počet úmrtí, a tím se bude snižovat porodnost. Pokud budeme porovnávat země s přibližně stejnou ekonomickou i sociální úrovní, ale v jedné populaci bude převažovat počet starších obyvatel, bude mít tato populace vyšší úmrtnost a zároveň nižší porodnost. Věková struktura obyvatel tedy hraje významnou roli.²⁵

²³ DAVIS, Kingslay. BLAKE Judith. *Social Structure and Fertility: An Analytic Framework*. Economic Development and Cultural Change. ročník. 4, číslo. 3 (duben 1956), s. 211-235

²⁴ RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. Studie, sv. 32. ISBN 80-86429-01-6

²⁵ Tamtéž.

Toto tvrzení podporuje i článek autorů Jie Zhang a Junsen Zhang z roku 2005. Autoři svou průřezovou analýzou využívající data ze 76 zemí světa dospěli k závěru, že rostoucí dlouhověkost snižuje plodnost, ale zvyšuje úspory, čas věnovaný vzdělání a tempo růstu ekonomiky. Pokud totiž předpokládáme, že se dožijeme velmi vysokého věku, racionální jednotlivci si budou více šetřit na spotřebu ve stáří a investovat více času do vzdělání, aby zvýšily své celoživotní příjmy. Růst vzdělání nebo výdělků zvyšuje náklady obětované příležitosti při pořízení dítěte a může tedy způsobovat pokles plodnosti.²⁶

Marek Loužek uvádí, že dlouhý život a dobré zdraví jsou jistě významnými lidskými cíli, ale ne jedinými: „Z ekonomického přístupu vyplývá, že existuje „optimální“ očekávaná délka života, kdy hodnota vyjádřená užitek dodatečného roku života je už menší než užitek, ztracený použitím času a ostatních zdrojů na získání tohoto roku.“²⁷

Dalším faktorem ovlivňujícím rozhodování partnerů o počtu dítěte je zajisté vzdělání, hlavně tedy vzdělání matky. V moderní společnosti s rozšiřující se emancipací stoupá poměr žen, které dosahují vysokoškolského vzdělání, díky čemuž posunují zakládání rodin do vyššího věku. Stále více žen také upřednostňuje svou kariéru před dětmi. S tím souvisí odkládání dětí na později, kdy už ale početí nemusí být z důvodu vysokého věku matky úspěšné.²⁸

Rozhodování rodičů o počtu dětí také ovlivňuje bytová situace, tedy to, zda pár má prostor pro vychovávání dítěte. Možnost bydlet samostatně nebo mít vlastní pokojík pro dítě považují mladí lidé za důležitou podmínku pro přivedení nového potomka na svět.²⁹

Dalšími faktory ovlivňujícími porodnost může být i například nezaměstnanost nebo výkonnost ekonomiky, těmto a dalším jevům se věnuje následující kapitola.

²⁶ ZHANG, Jie; ZHANG, Junsen. *The Effect of Life Expectancy on Fertility, Saving, Schooling and Economic Growth: Theory and Evidence*. The Scandinavian Journal of Economics. Březen 2005, svazek 107, č. 1, s. 45-66

²⁷ LOUŽEK, Marek. *Ekonomická teorie Garyho Beckera*. Politická ekonomie. Ročník 62. Číslo 6. 2014. s. 850-864.

²⁸ K ALIBOVÁ, Květa, ed., PAVLÍK, Zdeněk, ed. a VODÁKOVÁ, Alena, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. Sociologické pojmosloví; sv. 2. ISBN 978-80-7419-012-4.

²⁹ KUČERA, M. *Propopulační politika je krok správným směrem*. 2005. [online]. Dostupné z: cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=496 . [Cit. 07.03.2017]

1.5. Mikroekonomické a makroekonomické aspekty porodnosti

Pro zkoumání účinnosti vybraných populačních politik je nejprve třeba shrnout mikroekonomické a makroekonomické aspekty porodnosti.

1.5.1. Mikroekonomické aspekty porodnosti

Pro analýzu ekonomických nákladů a výnosů rodiny je důležité popsat mikroekonomické aspekty porodnosti. Marek Loužek uvádí, že ve 20. století se v oblasti mikroekonomické teorie porodnosti objevily dva hlavní přístupy: chicagský přístup, kterému se budu dále věnovat, a pensylvánský přístup, který pracuje s endogenními preferencemi a je pro účely této práce příliš složitý, proto mu nebude věnována pozornost.³⁰

Nyní se podívejme na chicagský přístup, jehož průkopníkem je Gary Becker, o kterém jsem se již zmiňovala v kapitole 1.3.. Beckerova teorie chápe děti jako spotřební statek (rodiče mají z dětí nějaký užitek) nebo kapitálový statek (rodiče si slibují výnosy z dětí v dlouhém období). Jak uvádí Marek Loužek, Becker ve svém díle *Pojednání o rodině* říká: „Celkové výdaje na děti jsou produktem dvou proměnných: počtu dětí a blahobytu každého dítěte- „kvantity“ a „kvality“ dětí.“ Každá rodina se pak snaží maximalizovat svou užitkovou funkci. Becker dále zmiňuje, že děti se obvykle nekupují, ale na jejich „výrobu“ je třeba mnoho tržních statků a služeb a čas rodičů (zvláště matek). Poptávku po dětech tedy ovlivňuje nejen jejich tržní cena, ale také reálný příjem rodičů daný rozpočtovým omezením. Marek Loužek doplňuje: „Pokud by soukromé (společenské) náklady na děti převýšily soukromé výnosy z dítěte, vznikla by nerovnováha lidé by plodili méně dětí, než je „společensky žádoucí“.“ Pronatalitní politika tedy dle Beckera znamená poskytnutí dotací na produkci dětí, a tím tedy snížení soukromých nákladů rodičů na děti.³¹

1.5.2. Makroekonomické aspekty porodnosti

Pro zkoumání účinnosti propopulačních politik je důležité zmapovat kromě mikroekonomických aspektů (jako jsou sňatky nebo rozhodování o počtu dětí na základě

³⁰ LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky. 1/2003.

³¹ LOUŽEK, Marek. *Ekonomická teorie Garyho Beckera*. Politická ekonomie. Ročník 62. Číslo 6. 2014. s. 850-864.

analýzy nákladů a výnosů) také makroekonomické aspekty. Těmi můžeme rozumět vztah porodnosti a plodnosti s celkovým hospodářským vývojem země nebo třeba nezaměstnaností.

Jedním z makroekonomických aspektů může být stav ekonomiky. Úzký pozitivní vztah mezi hospodářskými cykly a sňatečností, potažmo porodností uvádí V. L. Galbraith a D. S. Thomas ve své studii zabývající se meziválečnými hospodářskými cykly. Autoři nacházejí korelaci 0,8 mezi úrovněmi zaměstnanosti a celkovým množstvím narozených dětí mezi lety 1919 až 1937.³²

Jak již bylo zmíněno, na porodnost může mít vliv i situace ekonomiky v dané zemi. Rodiče se mohou rozhodnout, že nesouhlasí s hospodařením dané země, odstěhovat se a své dítě přivést na svět v pro ně přijatelnější zemi, nebo mohou s početím vyčkat, až nastane vhodnější situace. Nejčastěji používaným ukazatelem výkonnosti ekonomiky je *hrubý domácí produkt (HDP)*, který může pozitivně či negativně ovlivňovat rozhodování rodičů o početích. Český statistický úřad definuje HDP jako: „...peněžní vyjádření celkové hodnoty statků a služeb nově vytvořených v daném období na určitém území.“ HDP můžeme vypočítat třím způsobem: výdajovou metodou, kdy sečteme všechny výdaje na konečnou spotřebu a saldo vývozu a dovozu; výrobkovou (produkční) metodou, která sčítá pouze přidané hodnoty všech sektorů nebo důchodovou metodou sčítající prvotní důchody. Pomocí všech tří zmíněných metod bychom měli dojít ke stejnému výsledku.³³

Dalším faktorem, který může ovlivňovat porodnost je *(ne)zaměstnanost*. Někteří lidé se mohou rozhodnout pro posunutí početí prvního potomka na později z důvodu nedostatku financí, dokud jsou nezaměstnaní nebo v případě, že plánují změnu zaměstnání, či přesun na finančně lukrativnější pracovní pozici. Na druhou stranu se najdou i lidé (obzvláště ti z nízkopříjmových rodin), kteří naopak založení rodiny a přídavky z této skutečnosti plynoucí pokládají za zdroj svého finančního zaopatření právě v případě nezaměstnanosti.

Jak uvádí Eva Mitchell, v posledních letech se změnilы vzorce v zaměstnanosti rodičů. S rozšiřováním terciálního sektoru a se zvyšováním úrovně vzdělání žen, rostl počet pracovních pozic vhodných pro ženy a jejich snaha podílet se na finančním zabezpečení

³² GALBRAITH, Virginia L., DOROTHY S. Thomas. *Birth Rates and the Interwar Business Cycles*. Journal of the American Statistical Association. roč. 36, č. 216 (1941): 465-76. doi:10.2307/2278953.

³³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Hrubý domácí produkt (HDP) – Metodika*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/hruby_domaci_produk_t_-hdp-. [cit. 2017-04-10]

rodiny. V některých zemích, stejně tak i v ČR, je dvojitý příjem rodičů nezbytným předpokladem pro důstojný život v rodině, a proto si dnes již ženy většinou nemohou dovolit zůstat pouze v domácnosti a musejí se také podílet na příjmech rodiny.³⁴

Lucia Bartůšková se ve své práci zabývající se rodiči (hlavně tedy matkami) na trhu práce pokouší rozklíčovat, co motivuje ženy s malými dětmi do 3 let věku k návratu do pracovního života. Autorka zde uvádí, že matky vracějící se (nebo prvně vstupující) do zaměstnání jsou ovlivňovány vysokými náklady, jako jsou náklady na zajištění celodenní péče o malé dítě, či ztráta poměrně vysokého rodičovského příspěvku, které převyšují jejich příjmy. Bohužel mzda, která by ženy dostatečně motivovala k návratu na trh práce je mnohdy až čtyřnásobně vyšší než mediánová mzda žen v jejich regionu, tuto výši mzdy však naprostá většina žen nedosahuje.³⁵

1.6. Rodinná politika

Všechny země moderního světa se musejí potýkat s výraznými změnami v oblasti rodiny a rození dětí. Jak již bylo řečeno, čím dál častěji je založení rodiny odkládáno do vyššího věku ženy, což (mimo jiné faktory) způsobilo, že úhrnná plodnost žen se dlouhodobě nachází pod úrovní prosté reprodukce, tedy méně než 2,1 živě narozeného dítěte na jednu ženu.³⁶

Jak uvádí i Eva Mitchell, v poslední době se objevil trend tzv. „žití na hromádce“, kdy páry neuzavírají svazek manželství, ale žijí spolu jako partneři. Tím manželství ztratilo status jediné instituce přijatelné pro rození dětí.³⁷

V posledních letech se u nás také velmi rozšířil trend být „single“, neboli, volně přeloženo do češtiny, žít sám a být nezávislý. Tito lidé, kteří se staví na vlastní nohy a cítí se být silní a soběstační, nevyhledávají partnery a nezakládají rodiny, proto také ovlivňují míru porodnosti v dané zemi. Leonard Cargan již v roce 1981 popisuje singles jako nejrychleji

³⁴ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. 107 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2010. ISBN 978-80-86729-54-1

³⁵ BARTŮŠKOVÁ, L. Rodiče na trhu práce. *Auspicia*. 2016. sv. XIII, č. 1, s. 84-89. ISSN 1214-4967.

³⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Počet obyvatel – Metodika. [online]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m [Cit. 2017-03-18]

³⁷ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. 107 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2010. ISBN 978-80-86729-54-1

rostoucí populační skupinu, ve své studii pokládá otázky 400 sezdáným i nesezdáným párům a zkoumá, zda jsou lidé, kteří dobrovolně žijí sami nějak odlišní, zvláště co se týče osamělosti a sexuální aktivity, což se na zkoumaném vzorku populace potvrdilo, autor ovšem upozorňuje, že chování „singles“ je mnohem komplexnější.³⁸

Sunnee Billingsley a Tommy Ferrarini ve své studii zkoumající rodinné politiky a plodnost v 21 evropských zemích zjistili, že evropské země vykazují podstatný rozptyl v uplatňování rodinných politik. Obecně existují dva rozměry rodinné politiky: rodinná politika podporující klasickou rodinu s mužem, který vydělává peníze, a ženou pečující o rodinu a domov, a více genderová rodinná politika, která podporuje rovnoprávnost mužů a žen, kde oba vydělávají peníze a starají se o děti a domácnost. Obě tyto uspořádání pozitivně ovlivňují rozhodování mužů a žen o prvním a druhém dítěti, ovšem u třetího a dalšího dítěte již nemá žádné opatření rodinné politiky vliv na rozhodnutí rodičů.³⁹

1.6.1. Populační politika

Součástí rodinné či sociální politiky států je populační politika. Marek Loužek uvádí, že populační politiku můžeme vymezit dvěma způsoby: „V užším smyslu je populační politika souhrn veřejných politik, který byl explicitně přijat za účelem ovlivňování nějaké demografické proměnné-porodnosti, úmrtnosti, plodnosti, nebo populačního růstu. V širším smyslu se populační politikou označuje celková sociální, hospodářská či jiná politika vlády, která přímo či nepřímo ovlivňuje demografické proměnné.“ Politika, která snižuje mezní náklady na děti je pronatalitní (nebo také propopulační), politika zvyšující mezní náklady na děti je antinatalitní.⁴⁰

Propopulační politika má za cíl zvýšit porodnost v zemi. Ladislav Rabušic definuje propopulační politiku jako: „...specifická ekonomická a sociální opatření, jejichž cílem je

³⁸ CARGAN, Leonard. *Singles: An Examination of Two Stereotypes*. Family Relations. Červenec 1981, roč. 30, č. 3, s. 377-385.

³⁹ BILLINGSLEY, Sunnee; FERRARINI, Tommy. *Family Policy and Fertility Intentions in 21 European Countries*. Journal of Marriage and Family; Minneapolis. Blackwell Publishing Ltd. Duben 2014, svazek 76, č. 2, s. 428-445.

⁴⁰ LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2003.

zvýšení úrovně plodnosti“. Země zaměřující se na propopulační politiku věří, že je třeba uměle zvyšovat počet narozených dětí pro reprodukci obyvatel.⁴¹

Dalším ekonomem, který se zabývá propopulační politikou je Milan Kučera, který říká, že hlavním cílem pronatalitní populační politiky je: „uchování únosné věkové struktury obyvatelstva, alespoň částečné eliminování prodlužování lidského života a tím zmírňování důsledků zrychlujícího se stárnutí obyvatelstva“.⁴²

Na druhou stranu některé země zastávají politiku snižující porodnost. Příkladem takové země je zajisté Čína, která od roku 1980 uplatňovala politiku jednoho dítěte z důvodu přelidnění země, nedostatku přírodních surovin a ekonomického poklesu. Výsledkem této politiky mimo jiné bylo rozšíření potratů, navýšení počtu mužů nad ženami, stárnutí populace, ale na druhou stranu také zkvalitnění zdravotnictví nebo zlepšení postavení žen.⁴³

Existují také ekonomové, kteří zastávají názor, že aby došlo ke zvýšení počtu narozených dětí, není třeba aplikovat propopulační opatření. K těmto ekonomům patří i Jiřina Kocourková, která tvrdí, že zvyšování počtu narozených dětí nemusí být nutně cílem rodinné politiky daného státu, ale může být pouze jejím vedlejším účinkem. Podle Kocourkové může sociální politika cílovat například na zlepšení životních podmínek, usnadnění návratu matky do zaměstnání nebo rovnoprávnost mužů a žen. Do takového prostředí (které podporuje rodinný život) pak dle Kocourkové rodiče mnohem raději přivedou své děti a častěji se rozhodnou pro vyšší počet potomků, čímž se nakonec zvýší i porodnost v zemi.⁴⁴

Marek Loužek uvádí, že dle Ladislava Rabušice je vhodný nástroj k zajištění vyšší míry populačního růstu zvýšení úmrtnosti ve stáří. S tímto názorem však Loužek nesouhlasí a dodává, že je to právě naopak: „Úmrtnost je v ČR vzhledem k porodnosti vysoká, a pokud by něco mohlo zastavit populační pokles, je to další snížení úmrtnosti.“⁴⁵

⁴¹ RABUŠIC, Ladislav. Propopulační politika – spíše chiméra než spása. v: KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. Ekonomika, právo a politika, č. 21/2002.

⁴² KUČERA, Milan. *Propopulační politika je krok správným směrem*. Tamtéž.

⁴³ ZHANG, Junsen. *The Evolution of China's One-Child Policy and Its Effects on Family Outcomes*. The Journal of Economic Perspectives. roč. 31, číslo 1 (zima 2017). s. 141-159.

⁴⁴ KOCOURKOVÁ, Jiřina. *Má populační politika v České republice perspektivu?* v: KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. Ekonomika, právo a politika, č. 21/2002.

⁴⁵ LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky. 1/2003.

1.7 Systém sociálního zabezpečení v ČR

Sociální zabezpečení je soubor institucí, zařízení a opatření, pomocí nichž dochází k předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí. Jeho plnění může nabývat podoby peněžní – dávky, materiální – výrobky zdarma, služeb – informační, poradenské, pečovatelské, nebo azylu – například dětské domovy nebo domovy důchodců.⁴⁶

Systém sociálního zabezpečení má 3 pilíře: **1) sociální pojištění, 2) státní sociální podpora, 3) sociální pomoc (péče).**

Prvním z pilířů sociálního zabezpečení je *sociální pojištění*, které řeší takové situace, na které se člověk může předem připravit odložením části své dnešní spotřeby. Do sociálního pojištění řadíme: a) důchodové pojištění, b) nemocenské pojištění, c) příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.⁴⁷

V rámci *nemocenského pojištění*, jehož cílem je pomoci jedinci, který díky nemoci, či mateřství přijde o část svého výdělku, nás v souvislosti s tematikou porodnosti zajímají tyto dvě dávky: 1) *peněžitá pomoc v mateřství*, která se vyplácí po dobu 28 týdnů, pokud je v den nástupu na mateřskou dovolenou žena účastna nemocenského pojištění, a to do výše 70 % denního vyměřovacího základu (DVZ), 2) *vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství* – poskytuje se zaměstnankyni, která byla z důvodu těhotenství nebo mateřství převedena na jinou pracovní pozici, a z ní má bez svého zavinění nižší výdělek. Dalšími dávkami nemocenského pojištění pak jsou nemocenské a ošetrovné, které se vyplácí mimo jiné osobě starající se o nemocné dítě do 10 let. Tyto dávky přímo nesouvisí se sociální událostí narození dítěte, přesto, zvláště ošetrovné, mohou pomoci rodinám s dětmi v následujících letech.^{48, 49}

Dalším pilířem sociálního zabezpečení je *systém státní sociální podpory*, který Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) definuje jako: „nepříspěvkový systém, který je financovaný ze státního rozpočtu a jehož administrací jsou pověřeny státní orgány.“ Prostřednictvím státní sociální podpory se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní

⁴⁶ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Systém sociálního zabezpečení v České republice*. [online] Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf. [cit. 2017-05-02]

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Nemocenské pojištění*. [online] Dostupné z: www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/. [cit. 2017-05-06].

⁴⁹ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

základní osobní potřeby dětí a rodin. *Rodinou* se pro účely státní sociální podpory rozumí soužití ve společné domácnosti rodičů a nezaopatřených dětí (do zakončení povinné školní docházky nebo déle, pokud se dítě připravuje na budoucí zaměstnání, nejdéle však do 26 let věku dítěte). V rámci státní sociální podpory mezi dávky testované, tedy závislé na příjmu rodičů, řadíme: příspěvek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné, mezi dávky netestované pak: rodičovský příspěvek a pohřebné.^{50, 51}

Třetí pilíř sociálního zabezpečení je nazýván *sociální pomoc* (nebo také sociální péče). Tou rozumíme pomoc osobám s nedostatečnými příjmy, která tyto osoby motivuje k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Patří sem například příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení nebo mimořádná okamžitá pomoc. Dále také například příspěvek na zakoupení motorového vozidla, poskytnutí bezúročné půjčky nebo příspěvek na úpravu bytu, tyto příspěvky jsou ale vypláceny osobám zdravotně postiženým a pro účely této práce není třeba se jimi více zabývat.⁵²

⁵⁰ ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Státní sociální podpora*. [online] Dostupné z: slovník.mpsv.cz/statni-socialni-podpora.html. [cit. 2017-05-06].

⁵¹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

⁵² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vybrané údaje o sociálním zabezpečení 2015*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/34280637/19002916k4.pdf/384f85f5-1529-43a9-870e2443355831c7?version=1.0. [cit. 2017-05-06].

2. Praktická část

Praktická část se nejprve bude zabývat analýzou vlivu vybraných faktorů na porodnost (potažmo plodnost) v České republice v určeném období. K ilustraci těchto dopadů jsou použity grafické aparáty, které jsou dále rozebírány a analyzovány. Hypotézou, kterou jsem si pro tuto práci stanovila je, že *zavedení vhodných propopulačních opatření má obecně pozitivní vliv na porodnost*. Potvrzení či vyvrácení této hlavní hypotézy proběhne na základě ověřování dílčích hypotéz, které zní: 1) *systém státní sociální podpory ovlivňuje porodnost pozitivně*, 2) *se zvyšujícím se průměrným věkem při prvním sňatku klesá porodnost* 3) *HDP ovlivňuje pozitivně porodnost v zemi*, 4) *nezaměstnanost ovlivňuje porodnost negativně*.

V další části bude provedena ekonomická analýza nákladů a výnosů spojených s porozením dítěte v roce 2015. Na základě zjištěných výsledků budou porovnány jednotlivé faktory a jejich efektivnost a využitelnost v hospodářské politice, což slouží k analýze návrhu vhodné propopulační politiky v ČR v závěru této části.

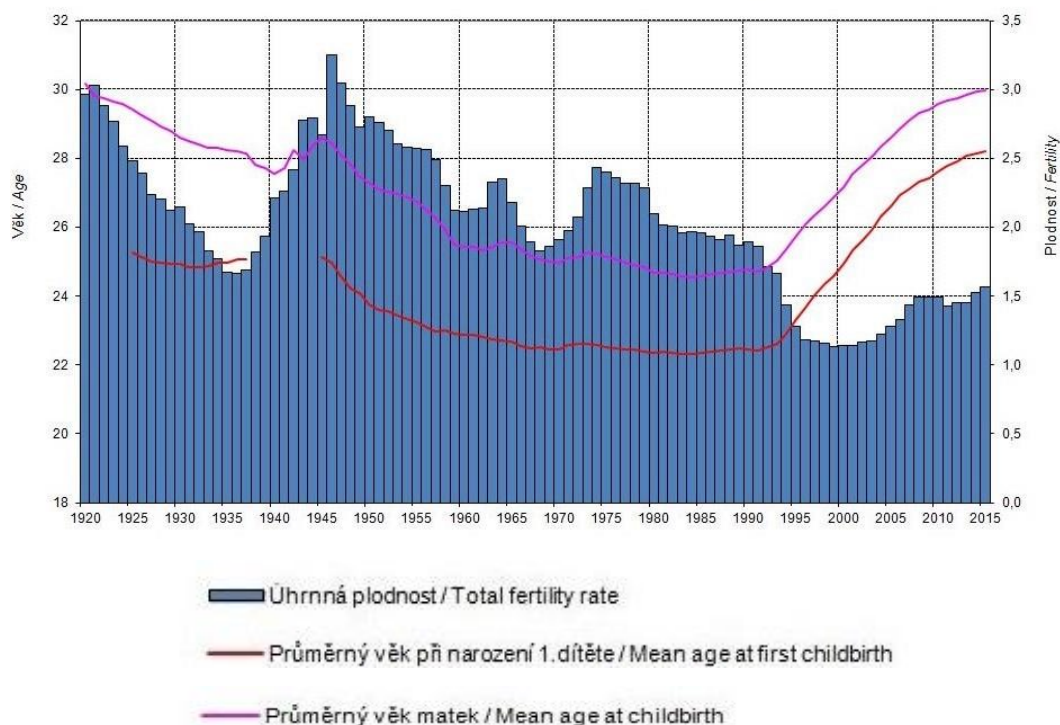
2.1 Vývoj úhrnné plodnosti v minulém století a věkové struktury obyvatel

Úvodní kapitola praktické části této práce se zabývá vývojem úhrnné plodnosti v českých zemích v minulém století, zvláště pak v jeho druhé polovině, tedy po skončení druhé světové války. Jak již bylo řečeno v teoretické části, aby určitá populace mohla dlouhodobě přežívat, musí se přirozeně reprodukovat, tedy rodit nové děti. Předpokladem zvětšování populace také je, aby byl počet živě narozených dětí vyšší než počet zemřelých v dané populaci za dané časové období. Proto je zkoumání opatření podporujících porodnost a jejich reálných účinků, což je obsahem praktické části této práce, důležité pro další hospodářsko-politická rozhodnutí.⁵³

Na následujícím grafu je zachycena úhrnná plodnost a průměrný věk matek v České republice mezi lety 1920-2015. Tento graf je zde použit zejména pro demonstraci vývoje plodnosti ještě před sledovaným obdobím této práce, tedy před rokem 1970. Máme-li totiž analyzovat veličinu v určitém období, je dobré podívat se na její předchozí vývoj.

⁵³ RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou? : porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. Studie, sv. 32. ISBN 80-86429-01-6

Graf č. 1: Úhrnná plodnost a průměrný věk matek 1920-2015

Zdroj: ČSÚ⁵⁴

Na grafu č. 1 znázorňujícím vývoj úhrnné plodnosti v české zemi si mimo jiné můžeme povšimnout zvyšujícího se průměrného věku matky, který v roce 2015 dosahuje 30 let. To může souviset s odkládáním prvního dítěte do pozdějšího věku, k čemuž dochází čím dál častěji. Tento jev je způsoben nejčastěji budováním kariéry matky, ale může mít i příčinu ve špatné životosprávě (nejen) mladých lidí, a s tím se zvyšujícím rizikem neplodnosti.⁵⁵

Úhrnná plodnost má v druhé polovině dvacátého století, až na výjimky, klesající charakter. Jednou z výjimek je tzv. „babyboom“ ze 70. let minulého století, jehož příčinou je zejména avšak ne jedině propopulační politika Gustava Husáka. Účinek této propopulační politiky je znázorněn výrazným nárůstem úhrnné plodnosti ve zmíněném období, o této propopulační politice se budu ještě dále zmiňovat. Nejvyšších hodnot dosahuje úhrnná plodnost po roce 1945, tedy po skončení druhé světové války. V posledních letech je z grafu

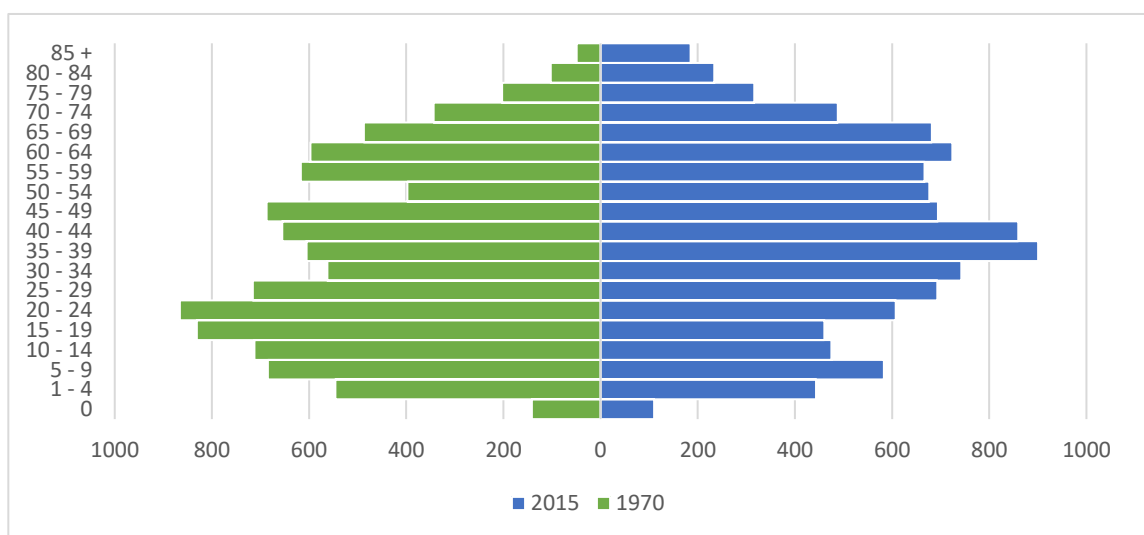
⁵⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Úhrnná plodnost a průměrný věk matek 1920-2015. [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/32853383/g13007016_2.jpg/47dcb7e8-05f7-491b-a511-1827dbd98675?version=1.1&t=1464603607655. [cit. 2017-03-11]

⁵⁵ KAČEROVÁ, Eva. *České matky stárnou*. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 03/2014. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou [cit. 2017-05-10]

vidět mírný nárůst úhrnné plodnosti, z čehož můžeme usoudit, že propopulační opatření posledních pár let byla víceméně účinná.⁵⁶

Již v úvodu zmiňuji problém stárnutí populace, je tedy dobré si ho ukázat na grafickém aparátu.

Graf č. 2: Věková struktura obyvatelstva 1970 a 2015 (v tis. obyvatel)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁵⁷

Graf č. 2 znázorňuje věkové složení obyvatelstva v roce 1970 a 2015, jakožto krajních letech sledovaného období této práce. Z grafu můžeme vyčíst, že věkové složení obyvatel se za sledované období, tedy od roku 1970 do roku 2015 značně proměnilo.

V roce 2015 je v populaci mnohem méně mladých lidí do 30 let, kteří tvoří pracovní aktivní část populace, naopak přibýlo lidí ve starším věku. V tomto roce také můžeme vidět silnou populační skupinu 40 až 45letých, jež je generací narozenou po roce 1970, kdy byla učiněna významná propopulační opatření. Je tedy pravděpodobné, že až tato populační skupina dospěje do důchodového věku, bude nedostatek pracujících a zřejmě také nedostatek finančních prostředků k vyplácení starobních důchodů.

⁵⁶ STRAŠILOVÁ, Gabriela. „Husákovy“ versus „Havlovy“ děti. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 11/12 2013. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2013/12/husakovy-versus-havlovy-deti.

[cit. 2017-04-04]

⁵⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Věkové složení obyvatelstva 2015*. Kód publikace: 130064-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva [cit. 2017-05-08]

Na druhou stranu se vlivem stárnutí obyvatelstva zvyšuje podíl osob, jež z důvodu dlouhověkosti disponují cennými životními zkušenostmi, díky kterým mohou vykonávat vysoce odborné pozice v některých oblastech nebo předávat své zkušenosti mladším kolegům. Jsou tak cennou součástí společnosti.⁵⁸

2.2. Systém státní sociální podpory

Jeden z nejvýznamnějších vlivů na rozhodování rodičů o počtu dětí má dle mého názoru systém státního sociálního zabezpečení. Podpora rodin s dětmi může mít podobu finanční pomoci (ve formě dávek a příspěvků), ale i nefinanční podobu, jako je například poskytnutí chůvy pro pomoc rodinám při výchově vícero dětí nebo možnost umístění dětí do státních jeslí a školek.

Na druhou stranu Gary Becker, který je zastáncem volného trhu, říká, že část z pozorovaného poklesu porodnosti v minulém století je zapříčiněna růstem sociálního pojištění a jiných transferových plateb občanům, kteří věří, že budou ve stáří dobře zajištěni (ve formě státní sociální podpory), a proto neplodí tolik dětí jako tomu bylo dříve, uvádí Loužek.⁵⁹

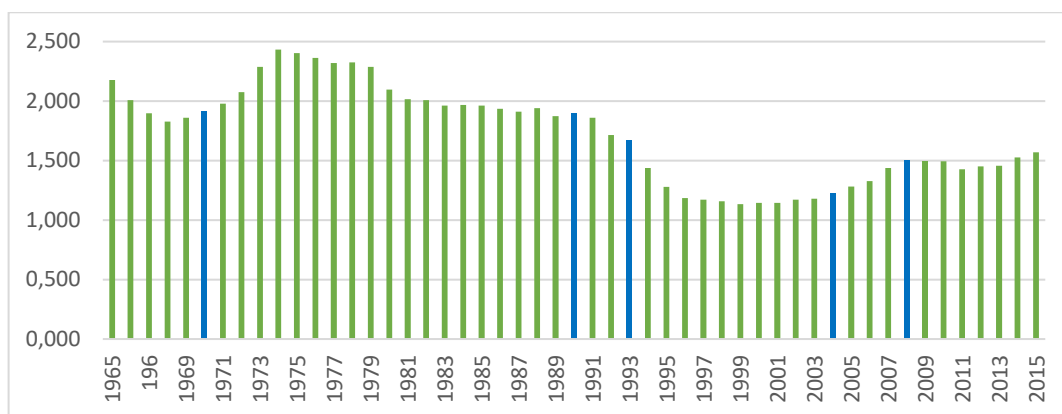
Hypotéza, kterou si stanovuji pro tuto kapitolu zní, že *vhodně zvolený systém státní sociální podpory ovlivňuje porodnost pozitivně*. Dojde-li ke zvýšení přídatků na děti, dojde dle mého názoru také k růstu porodnosti.

Na následujícím grafu je znázorněn vývoj úhrnné plodnosti mezi lety 1965 a 2015, zvýrazněny jsou vybrané mezníky sledovaného období.

⁵⁸ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Senioři a politika stárnutí*. [online] Dostupné z: www.mpsv.cz/cs/2856. [cit. 2017-05-10]

⁵⁹ LOUŽEK, Marek. *Ekonomická teorie Garyho Beckera*. Politická ekonomie. Ročník 62. Číslo 6. 2014. s. 850-864.

Graf č. 3: Vývoj úhrnné plodnosti v letech 1965-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁶⁰

Graf č. 3 znázorňuje vývoj plodnosti v ČR v letech 1965-2015, přičemž modře jsou zvýrazněny důležité mezníky pro tuto tematiku. Rokem 1970 počínaje začíná éra tzv. „Husákových dětí“, která je způsobena vysokou státní podporou rodin s dětmi, přičemž přímo v roce 1970 byl zaveden mateřský příspěvek, který však byl funkční pouze do roku 1971.⁶¹

Po roce 1989 začíná transformace české ekonomiky, která má velký vliv na porodnost, jelikož v tomto období velmi klesly dávky státní sociální podpory, o čemž se ještě podrobněji zmíním v další kapitole. Rok 2004 je rokem vstupu ČR do Evropské Unie, který s sebou přináší finanční injekci pro stát, což může být jeden z důvodů navýšení úhrnné plodnosti po tomto roce. Na druhou stranu kolem roku 2008 došlo k významné finanční krizi, která také může ovlivňovat porodnost. Následující podkapitoly se věnují propopulačním opatřením minulého století.

2.2.1. Sociální systém v 70. letech minulého století- „Husákovy děti“

Na počátku 70. let minulého století se zvedla silná populační vlna díky tzv. „Husákovým dětem“, tedy dětem, které se narodily v době, kdy byl komunistickou stranou v čele s generálním tajemníkem Gustavem Husákem velmi podporován rodinný život v manželství s dětmi. Dodnes je tato generace jednou z nejpočetnějších věkových skupin

⁶⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Tab. 2 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, relativní údaje*. kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu [cit. 2017-04-04]

⁶¹ Zákon č. 154/1969 Sb., o mateřském příspěvku

v ČR, svého vrcholu dosáhla v roce 1974, kdy se v České socialistické republice narodilo 194 215 živých dětí (toho jsme si mohli všimnout i na grafu č. 2). Vysoký nárůst dětí je také způsoben silnou generací, která se narodila po druhé světové válce. Děti narozené v 70. letech vyrůstali v prostředí, kde takřka neexistovala nezaměstnanost a udržovala se umělá zaměstnanost.⁶²

2.2.2. Sociální systém v 90. letech minulého století- „Havlovy děti“

V roce 1990 byl zaveden rodičovský příspěvek, který se stal jednou ze základních dávek státní sociální podpory České republiky, nárok na něj měl rodič v domácnosti pečující o dítě mladší 3 let nebo 7 let, v případě dítěte dlouhodobě nemocného. Rodičovský příspěvek navazoval na, do té doby poskytovaný, mateřský příspěvek. Dávka byla do roku 2004 vázána na tříletou rodičovskou dovolenou, která se vyvinula v roce 1991 z původní další mateřské dovolené.^{63, 64}

2.2.3. Současný systém sociální podpory v ČR

V rámci systému státní sociální podpory ČR, který jsem popsala již v teoretické části této práce, je uplatňován princip solidarity, a to od rodin bezdětných k rodinám s dětmi, a také od rodin s vyššími příjmy k rodinám s nižšími příjmy. Základním pojmem pro stavbu systému státní sociální podpory a odvozování jednotlivých dávek je životní minimum. Životním minimem rozumíme společensky uznanou hranici minimálního příjmu, potřebného k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.⁶⁵

V současné době je životní minimum stanoveno na 1 740 Kč měsíčně pro dítě do 6 let, 2 140 Kč měsíčně do 15 let a 2 450 Kč měsíčně pro nezaopatřené děti do 26 let života.⁶⁶

⁶² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. STRAŠILOVÁ, Gabriela. „Husákovy“ versus „Havlovy“ děti. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/52002e2055 [cit. 2017-04-24]

⁶³ VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Rodičovská péče*. [online] Dostupné z: www.vupsv.cz/index.php?p=cz_parental_care&site=default [cit. 2017-04-18]

⁶⁴ Zákon č. 117/1995 Sb.

⁶⁵ KREBS, Vojtěch; PRŮŠA, Ladislav. *Státní sociální podpora*. Praha: Grada, 2002. 136 s. Právo pro každého. ISBN 80-247-0065-4.

⁶⁶ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Přehled o vývoji částek životního minima*. [online] Dostupné z: web.archive.org/web/20060722005530/http://www.mpsv.cz/cs/876 [cit. 2017-04-18]

Nyní se podívejme na dávky státní sociální podpory. Podle zákona č. 117/1995 Sb. se poskytují následující dávky: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné a pohřebné.⁶⁷

První čtyři dávky mohou ve větší či menší míře ovlivňovat rozhodování rodičů o počtu narozených dětí. Přídavek na dítě je základní dávkou tohoto systému. Jedná se o dlouhodobou dávku poskytovanou nízkopříjmovým rodinám s dětmi. Nárok na přídavek na dítě mají totiž rodiny, jejichž příjem není vyšší, než 2,4násobek jejich životního minima. Přídavek na dítě je poskytován měsíčně, a to ve třech výších dle věku dítěte od 500 Kč do 700 Kč.⁶⁸

Další dávkou, která je pro rodiče zřejmě tou nejvýznamnější, je rodičovský příspěvek, na který má nárok rodič nepřetržitě pečující o dítě, které je nejmladší v rodině, a to do vyčerpání celkové výše 220 000 Kč a maximálně do 4 let věku dítěte. Rozložení této dávky si určuje rodič sám a délka jeho pobírání může být od 2 do 4 let.⁶⁹

Příspěvek na bydlení sice přímo neovlivňuje rozhodování rodičů o pořízení dítěte, může ho ovšem ovlivňovat nepřímo. Někteří rodiče mohou odkládat narození prvního dítěte na dobu, až se osamostatní a budou mít vhodný domov pro výchovu dítěte nebo přinejmenším místo pro dětský pokojík. S tím může pomoci stát ve formě právě příspěvku na bydlení, na který má nárok rodina, jejíž 30 % příjmů nestačí na pokrytí nákladů na bydlení (v Praze je hranice nastavena na 35 % příjmů rodiny).⁷⁰

Poslední dávkou v rámci systému státní sociální podpory, která může mít vliv na rozhodování rodičů o pořízení dítěte je porodné. Tato dávka je poskytována jednorázově nízkopříjmovým rodinám za vynaložené náklady s přivedením dítěte na svět, je tedy vázána na velikost příjmu rodiny a činí 13 000 Kč při narození prvního dítěte a 10 000 Kč při druhém dítěti.⁷¹

⁶⁷ Zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře

⁶⁸ INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Přídavek na dítě*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite [cit. 2017-04-24]

⁶⁹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Státní sociální podpora*. [online] Dostupné z: www.mpsv.cz/cs/2#dsp [cit. 2017-04-18]

⁷⁰ INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Příspěvek na bydlení*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni [cit. 2017-04-24]

⁷¹ INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Porodné*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne [cit. 2017-04-24]

Hypotéza, která pro tuto kapitolu zněla, že systém státní sociální podpory ovlivňuje porodnost pozitivně, byla obecně potvrzena. V době, kdy stát zavedl vhodné propopulační opatření, jako například v 70. letech minulého století, stoupla porodnost v zemi. Je tedy zřejmé, že lidé se při rozhodování o pořízení dítěte ohlížejí na výši poskytovaných dávek případně jiných výhod pro rodiny s dětmi.

2.3. Analýza vlivů vybraných faktorů na úhrnnou plodnost v ČR

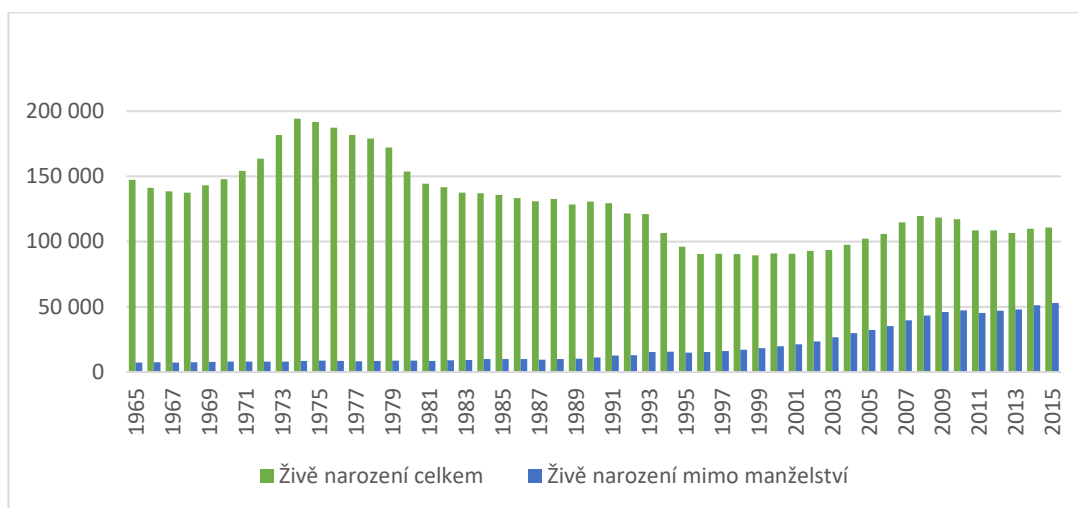
Následující kapitola je věnována analýze vybraných faktorů, které mohou ovlivňovat rozhodování rodičů o založení či rozšíření rodiny, a jejich vlivu na porodnost v ČR. Mezi tyto faktory řadím vývoj institutu manželství, výkonnost ekonomiky a situaci na trhu práce. Vývoj těchto proměnných je porovnáván s vývojem úhrnné plodnosti, která je použita jako nejvhodnější charakteristika počtu narozených dětí.

2.3.1. Manželství

Tématika sňatků a manželství velmi úzce souvisí s porodností a plodností, neboť se prozatím stále rodí více dětí sezdaným párům než mimo manželství. Tato kapitola je věnována vývoji sňatečnosti na našem území, pozornost je také věnována vývoji podílu dětí narozených mimo manželství na celkovém počtu narozených nebo průměrnému věku při prvním sňatku, tyto jevy mohou pozitivně či negativně ovlivňovat porodnost v České republice.

Mou hypotézou pro tuto podkapitolu je, že *se zvyšujícím se průměrným věkem mužů i žen se snižuje porodnost (potažmo plodnost) v zemi*. Dle různých autorů je vyšší věk při sňatku často také spojen s odkládáním dětí do pozdějšího věku, což může vést i k tomu, že rodiče mají nakonec z různých důvodů méně dětí. Na následujícím grafu č. 4 je znázorněn vývoj počtu živě narozených mezi lety 1965-2015.

Graf č. 4: Živě narození celkem a mimo manželství 1965-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování ⁷²

Graf č. 4 znázorňuje vývoj živě narozených dětí, a to, jak celkový počet živě narozených (zelené sloupce), tak počty živě narozených dětí mimo manželství (modré sloupce) mezi lety 1965 a 2015. Počátek období v roce 1965, tedy o 5 let dříve, než je sledované období této práce, je zde, stejně jako na dalších grafech, zvolen kvůli zobrazení předešlého vývoje, a tedy i zřetelnějšímu nárůstu počtu živě narozených na počátku 70. let minulého století.

Podívejme se nejprve na celkový počet živě narozených dětí, u kterého si můžeme povšimnout možných důsledků propopulační politiky Gustava Husáka v první polovině 70. let minulého století, které se v grafu odráží výrazným zvýšením počtu narozených dětí v tomto období. V roce 1974 dosahuje počet živě narozených své nejvyšší hodnoty ve sledovaném období, a to 194 215 dětí. V tomto roce také vrcholí populační vlna „Husákových dětí“, která dala vzniknout politika podpory manželství a rodin s dětmi. ⁷³

Na konci 70. let již ale mimo jiné docházely peněžní prostředky k financování sociálních dávek, proto musel být zredukován systém státní sociální podpory, na což navazuje pokles porodnosti, který trvá až do roku 1999, kdy sledovaný ukazatel dosahuje

⁷² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Tab. 2 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, relativní údaje*. Kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu. [cit. 2017-04-04]

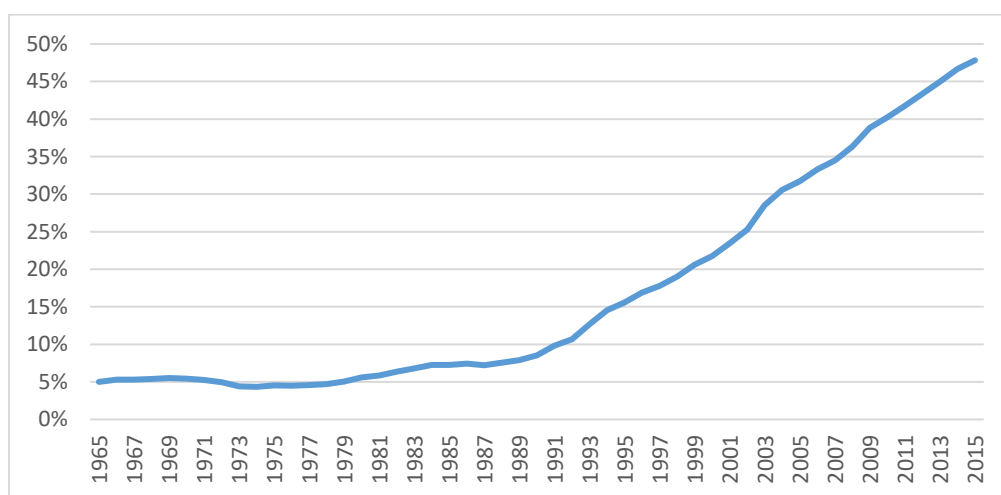
⁷³ STRAŠILOVÁ, Gabriela. „Husákovy“ versus „Havlovy“ děti. *Statistika a my*. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 11/12 2013. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2013/12/husakovy-versus-havlovy-deti. [cit. 2017-04-04]

svého nejnižšího extrému, tedy pouze 89 471 dětí. To je o více než 100 tisíc dětí méně, než počet živě narozených o pouhých 20 let dříve.

Poté je ukazatel téměř konstantní a zhruba od roku 2003 dochází, s mírným poklesem kolem roku 2009, kdy došlo k finanční krizi, opět k jeho navýšení.

Na grafu č. 4 je také zajímavé povšimnout si podílu živě narozených dětí mimo manželství na celkovém počtu živě narozených, který má vzrůstající tendenci v čase. Tento podíl je dále podrobněji znázorněn na grafu č. 5.

Graf č. 5: Podíl živě narozených dětí mimo manželství 1965-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁷⁴

Jak je vidět na grafu č. 5, podíl živě narozených dětí mimo manželství na celkovém počtu živě narozených má silný vzrůstající charakter. Mimo pár mírných poklesů je po celé sledované období rostoucí, a v roce 2015 dosahuje již téměř 50 %. Graf také velmi dobře ilustruje rodinné chování jedinců a párů v průběhu několika desetiletí. Na počátku sledovaného období, tedy kolem roku 1970, bylo zvykem, že lidé nejprve vstupovali do manželství a až poté zakládali rodiny. Tomu také napomohla již zmíněná propopulační opatření, která zvýhodňovala sezdané páry a rodiny s dětmi, například ve formě výhodných novomanželských půjček, nového bydlení v panelových domech nebo zvýšení rodičovského

⁷⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. 2 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, relativní údaje. kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu [cit. 2017-04-04]

příspěvku. Jistý vliv měla také víra, která byla v těchto letech stále velmi rozšířená, a z toho důvodu ženy rodily děti až po sňatku.⁷⁵

Později se ale společnost s rostoucí emancipací žen přetrafovala na nový model, kdy svobodné matky nejsou zavrhovány, a nejenom proto také docházelo k výraznému zvyšování podílu mimomanželských dětí na celkovém počtu živě narozených. Do roku 1990 byl tento podíl pozvolna rostoucí, k jeho výraznému růstu došlo až po roce 1990. V období po revoluci v roce 1989 nastalo mnoho změn, které s sebou mimo jiné přinesly nové možnosti jak v profesním, tak v osobním životě. V roce 1991 byly zrušeny výhodné manželské půjčky, což mohlo mít (kromě dalších efektů) vliv na zvýšení podílu mimomanželských dětí. Dnes již společnost vykazuje určité trendy, a to například tzv. žití na hromádce, či generaci „singles“, o kterých jsem se zmínila již v teoretické části mé práce, a které také snižují počet dětí narozených manželským párům.⁷⁶

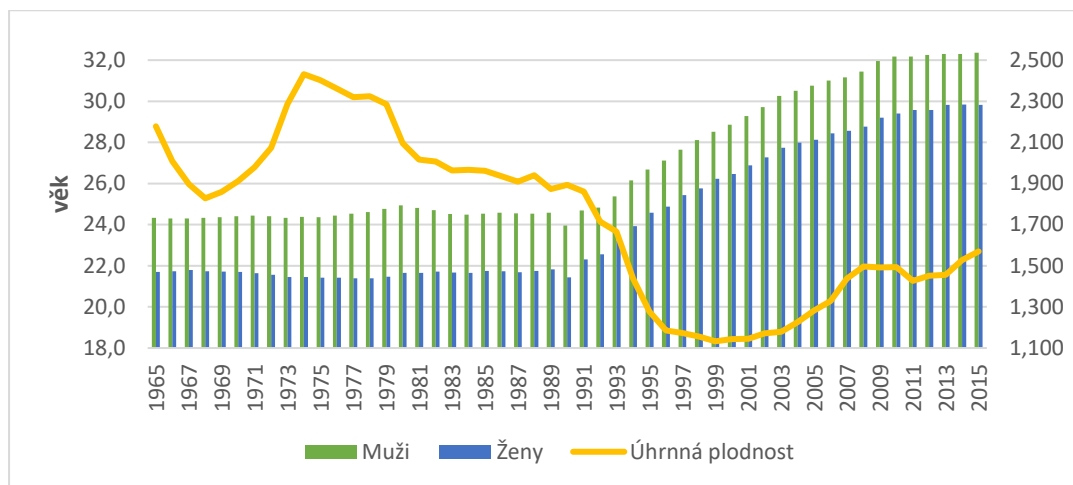
Dalším faktorem, který může ovlivňovat porodnost, je manželství. Pro některé páry je uzavření manželství prvním krokem před založením rodiny, některé páry naopak upřednostňují rodinný život bez manželství. Na grafu č. 6 je znázorněn vývoj průměrného věku mužů a žen při prvním sňatku mezi lety 1965 a 2015, pro porovnání je zde také na vedlejší ose znázorněn vývoj úhrnné plodnosti v tomto období.⁷⁷

⁷⁵ McQUILLAN, Kevin. *When Does Religion Influence Fertility?* Population and Development Review, roč. 30, č. 1 (2004): 25-56.

⁷⁶ LOUŽEK, Marek. Odolejme svádění socialistické propopulační politiky. v: KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. Ekonomika, právo a politika, č. 21/2002.

⁷⁷ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. 107 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2010. ISBN 978-80-86729-54-1

Graf č. 6: Vývoj průměrného věku mužů a žen při prvním sňatku v letech 1965-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁷⁸

Jak je vidět na grafu č. 6, muži obvykle uzavírají manželství v pozdějším věku než ženy, a to průměrně o dva a půl roku později. Plodné období mužů je mnohem delší než u žen, také často začínají přemýšlet o vstupu do manželství a zakládání rodiny později než ženy, kterým mohou tzv. „tikat biologické hodinky“. Z grafu také můžeme vyčíst, že průměrný věk mužů i žen při prvním sňatku mají podobný rostoucí průběh. Zatímco zhruba do roku 1992 zůstávají zhruba konstantní, od roku 1993 se začínají silně navyšovat a v roce 2015 dosahují nejvyšších hodnot za sledované období, tedy průměrný věk mužů při prvním sňatku 32,4 let a žen 29,8. Tento jev může být způsoben mimo jiné trendem odkládání manželství a dětí do pozdějšího věku, zároveň má jistě vliv kvalitnější zdravotnictví, které dnes umožňuje ženě otěhotnět i v pozdním věku. Dalším vlivem na zvyšující se průměrný věk při první svatbě je jistě i emancipace žen spojená s vyšším poměrem žen, které studují vysoké školy a upřednostňují tak kariéru před zakládáním rodiny.⁷⁹

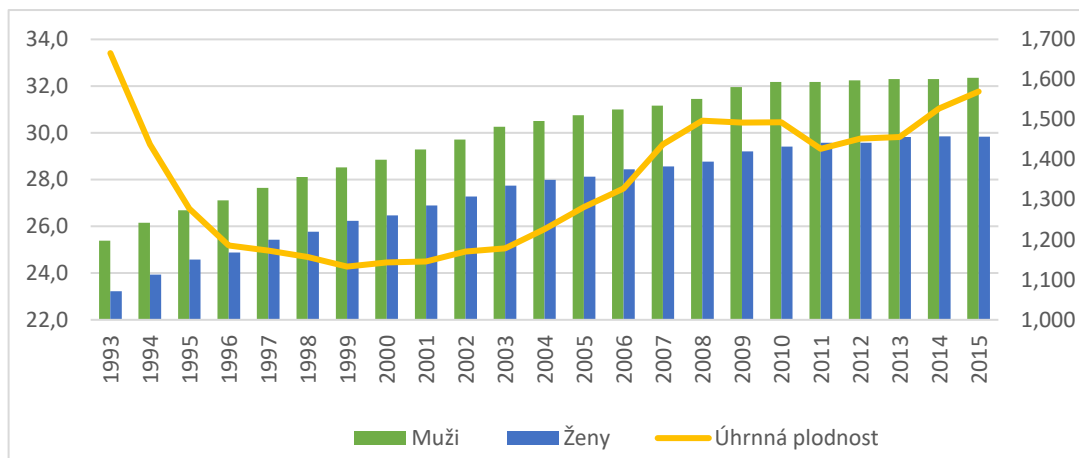
Podíváme-li se na křivku znázorňující vývoj úhrnné plodnosti a porovnáme-li ji s vývojem průměrného věku při prvním sňatku, zjistíme, že tyto dvě veličiny mezi sebou nemají výrazný pevný vztah, ať již pozitivní, či negativní. Zatímco v prvních 20 letech sledovaného období průměrný věk při prvním sňatku stagnuje, křivka úhrnné plodnosti,

⁷⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. 3 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, analytické údaje. kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu [cit. 2017-04-10]

⁷⁹ MARTIN, Teresa Castro. *Women's Education and Fertility: Results from 26 Demographic and Health Surveys*. Studies in Family Planning 26, č. 4 (1995). s. 187-202.

s výjimkou růstu způsobeného také propopulační politikou na počátku 70. let, téměř stále klesá, a to zhruba až do roku 2000. Vývoj obou křivek od roku 1993 můžeme lépe vidět na grafu č. 7.

Graf č. 7: Vývoj průměrného věku při prvním sňatku 1993-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁸⁰

Graf č. 7 přibližuje vývoj průměrného věku při prvním sňatku mezi lety 1993-2015, tedy v období samostatné České republiky. Můžeme si povšimnout, že zatímco průměrný věk mužů a žen při první svatbě je po celé zkoumané období rostoucí, křivka úhrnné plodnosti se v čase značně proměňuje. Do roku 1998 úhrnná plodnost klesá a zhruba na přelomu tisíciletí dochází opět k jejímu nárůstu, který, až na výjimku kolem krizového roku 2008, přetrvává až do současné doby. Můžeme si ovšem povšimnout, že zatímco na počátku sledovaného období dosahuje průměrný věk při první svatbě své nejnižší hodnoty, a naopak úhrnná plodnost je nejvyšší, což může být způsobeno životním stylem a rodinnými tradicemi minulé doby. V posledních letech se ale průběh obou veličin vzájemně začíná podobat a paradoxně se zvyšujícím průměrným věkem při svatbě se zvyšuje i úhrnná plodnost, která ale stále nedosahuje potřebné hranice 2,1 dítěte na jednu ženu, kterou vykazovala naposledy v roce 1979.⁸¹

⁸⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Tab. 2 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, relativní údaje*. kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu [cit. 2017-04-04]

⁸¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ukazatele plodnosti. [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/20566735/400811a2.pdf/a9be1440-02df-45b7-a7a2-44fea8388f99?version=1.0. [cit. 2017-04-04]

Má hypotéza pro tuto podkapitolu, že se zvyšujícím se průměrným věkem při prvním sňatku se sníží porodnost, tedy nebyla potvrzena, jelikož na soustavné zvyšování průměrného věku při prvním sňatku plodnost nereaguje plynulým poklesem, ale ani vyvrácena, protože křivky nemají výrazný protichůdný charakter. Můžeme tedy říci, že průměrný věk při prvním sňatku významně neovlivňuje porodnost v zemi. To souvisí i se zvyšujícím se podílem dětí narozených mimo manželství, jak ukázal graf č. 5. Vysoký průměrný věk při svatbě tedy není jedním z důvodů poklesu porodnosti a není třeba zavádět propopulační opatření, která by tento věk snižovala, jelikož se zřejmě bude v blízké budoucnosti rodit většina dětí mimo manželství. Vyšší věk při sňatku a zakládání rodiny může také přinášet pozitiva, jelikož ženy nejprve budují svou kariéru, díky čemuž se stávají zkušenější a mohou zastávat lukrativnější pracovní pozice, získávat vyšší příjmy, a odvádět tak více peněz na daních, zvyšovat domácí produkt a kvalitu odvedené práce. S tím ovšem také souvisí jejich vysoké náklady obětované příležitosti při těhotenství a prvních letech mateřství, o tom se ale ještě budu zmiňovat později.

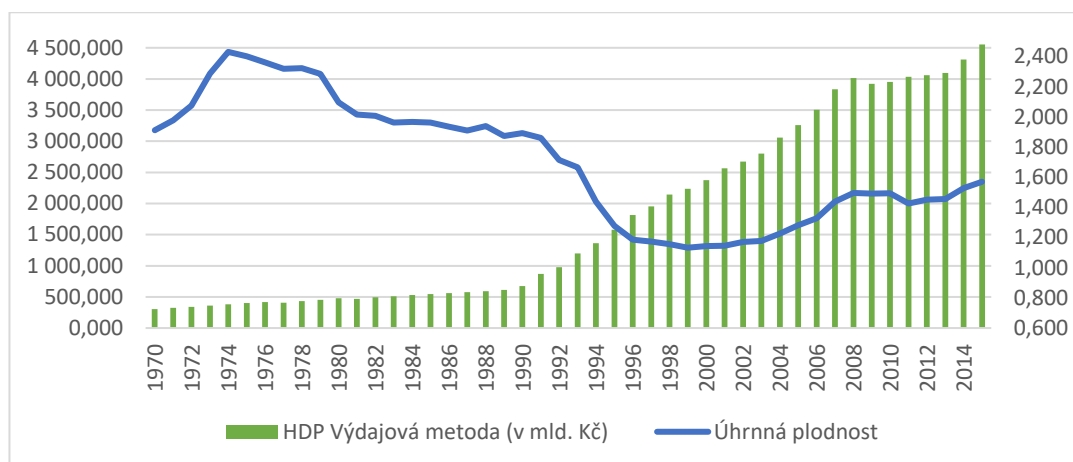
2.3.2. Hrubý domácí produkt

Mezi faktory, které mohou ovlivňovat porodnost jsem v teoretické části také uvedla vyspělost ekonomiky a politickou situaci ve státě. Jelikož se má práce zabývá pouze Českou republikou, nebudu se zvláště zabývat hlubším rozebíráním a porovnáváním státního uspořádání, což by mělo cenu, pokud bychom porovnávali více zemí mezi sebou. Ovšem přerod z plánované státní sociální ekonomiky na tržní kapitalistickou ekonomiku, celková vyspělost ekonomiky nebo situace na trhu práce mají také určitý vliv na porodnost. Právě těmto ukazatelům je věnována následující kapitola.

Tato podkapitola se zabývá hrubým domácím produktem, jakožto nejčastěji používaným ukazatelem výkonnosti ekonomiky. Stav a výkonost ekonomiky může pozitivně či negativně ovlivňovat rozhodování rodičů o „pořízení“ dítěte. Mou hypotézou je, že *HDP ovlivňuje pozitivně porodnost v zemi*, tedy, je-li vyšší HDP, zvýší se i porodnost, jelikož se lidé obecně budou mít lépe.

Na grafu č. 8 je na hlavní ose zanesen vývoj HDP České republiky v běžných cenách v období 1970-2015 měřený výdajovou metodou a na vedlejší ose je znázorněn vývoj úhrnné plodnosti v témže období.

Graf č. 8: Vývoj HDP 1970-2015

Zdroj: ČSÚ, VŠE, vlastní zpracování^{82,83}

Český statistický úřad uvádí nejstarší měřená data týkající se HDP k roku 1990 (ač díky šedé a černé ekonomice ani tato data zřejmě nikdy nebudou zcela přesná). Mezi lety 1970-1990 se tedy jedná pouze o odhady vývoje HDP z období plánované ekonomiky, které ČSÚ za spolupráce s pracovníky z VŠE po zpracování podle metodiky ESA 1995 (metodika Eurostatu používaná pro výpočet maastrichtských kritérií vládního deficitu a dluhu, v jejímž rámci také ČSÚ zpracovává údaje za minulost) uveřejnil v roce 2013.^{84, 85}

Na grafu č. 8 můžeme zhruba do roku 1989 pozorovat stagnaci odhadovaného domácího produktu. Tato situace měla mnoho příčin, mezi hlavními můžeme zmínit chybějící konkurenceschopnost domácí – plánované ekonomiky. Ta se sice soustředila na rozvoj hospodářství zejména v těžkém a zbrojním průmyslu a vyrovnání se západním zemím, ale díky plánům, výrobním kvótám a absenci trhu a svobodné volby neměli lidé v konečném

⁸² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *HDP Výdajová metoda. M000111a. HDP výdajovou metodou (běžné ceny)*. [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-07]

⁸³ FISCHER, Jakub, SIXTA, Jaroslav, HRONOVÁ, Stanislava, HINDLS, Richard, VLTAVSKÁ, Kristýna. *Odhady zdrojů a užití hrubého domácího produktu ČR pro roky 1970-1989 v metodice ESA 1995*. Politická ekonomie, 2013, roč. 61, č. 1, s. 3–23. ISSN 0032-3233.

⁸⁴ MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Metodiky ESA 95, GFS 1986 a GFS 2001*. [online] Dostupné z: www.mfcr.cz/cs/legislative/metodiky/2012/metodiky-esa-95-gfs-1986-a-gfs-2001-9577. [cit. 2017-04-30]

⁸⁵ RITSCHLOVÁ, Iva. *Odhady zdrojů a užití HDP České republiky pro období 1970-1989*. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 04/2013. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2015/03/odhady-zdroju-a-uziti-hdp-ceske-republiky-pro-obdobi-1970-1989. [cit. 2017-04-10]

důsledku ani za co své peníze utratit. Proto bylo tempo růstu HDP na velmi nízké úrovni. Zároveň v tomto období dosahuje úhrnná plodnost svých nejvyšších hodnot.⁸⁶

Později došlo k výrazným změnám, jako například umožnění soukromého podnikání, v 90. letech probíhala malá a velká privatizace a během tzv. kupónové privatizace se část státního majetku přesunula do rukou soukromému sektoru. Přechod české ekonomiky od centrálně plánované k tržní byl obtížný jak pro spotřebitele, tak pro podnikatele, kteří si museli zvykat na nové prostředí a nová „pravidla hry“, a tak ani českou ekonomiku později neminuli problémy tržních systémů. I přesto můžeme období posledních 25 let označit za období prosperity české ekonomiky.^{87,88}

Marek Loužek uvádí, že po pádu komunismu došlo k otevření nových možností (podnikání, studium, cestování), které zvyšovaly náklady obětované příležitosti na děti, čímž se snížil počet sňatků a narozených dětí. Loužek vyvrací tvrzení, že pokles porodnosti v 90. letech naznačuje morální či politickou krizi a tvrdí, že k onomu poklesu by došlo i za vhodnějších podmínek pro manželství a rodiny s dětmi.⁸⁹

Jak je patrné z grafu č.8, soustavný růst českého HDP trval zhruba do roku 2009, kdy ovšem došlo k finanční krizi. V roce 2015 dosahuje nominální HDP ČR 4 554 mld. Kč.⁹⁰

Podíváme-li se na křivku znázorňující vývoj úhrnné plodnosti a porovnáme-li ji s křivkou vývoje nominálního HDP na grafu č. 8, zjistíme, že zpočátku tyto dvě křivky mají protichůdný charakter, tedy zatímco HDP roste, úhrnná plodnost klesá, což platí až do roku 1998, kdy se růst úhrnné plodnosti zpomaluje a zhruba od roku 2005 obě křivky vykazují podobný průběh. Tuto situaci můžeme lépe vidět na grafu č. 9, který přibližuje obě křivky v období 2005-2015.

⁸⁶ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. KUČERA, Lukáš. *Hodnocení výkonosti ekonomiky České republiky v širším kontextu*. Praha. 2015. Kód publikace: 320288-15 [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/36380891/320288-15a.pdf/0c313dfd-3aa2-462e-b578678f46ea9b67?version=1.0 [cit. 2017-04-30]

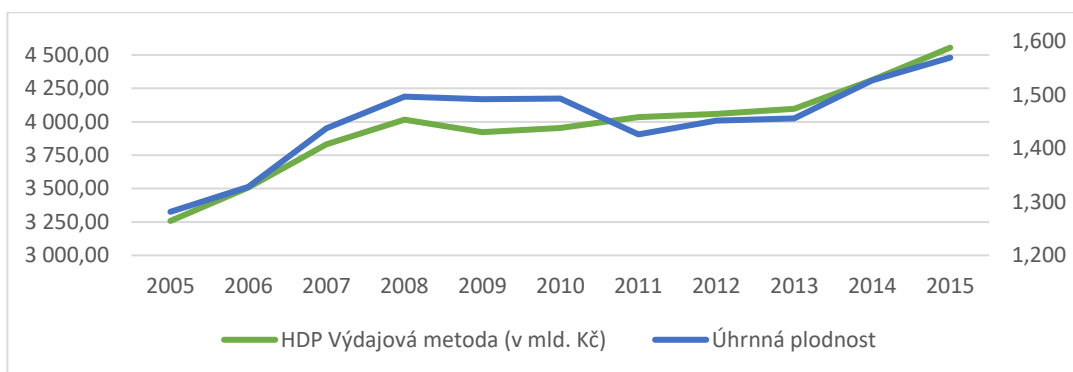
⁸⁷ZEMAN, K. *Analýza privatizačního procesu v České republice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. 294 s. ISBN 978-80-246-2939-1

⁸⁸ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. KUČERA, Lukáš. *Hodnocení výkonosti ekonomiky České republiky v širším kontextu*. Praha. 2015. Kód publikace: 320288-15 [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/36380891/320288-15a.pdf/0c313dfd-3aa2-462eb578678f46ea9b67?version=1.0 [cit. 2017-04-30]

⁸⁹LOUŽEK, Marek. Odolejme svádění socialistické propopulační politiky. v: KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. *Ekonomika, právo a politika*, č. 21/2002.

⁹⁰CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH. *Financial Crisis Issue: Introduction*. *Economic Policy* 25, č. 62 (2010): s. 213-18. www.jstor.org/stable/40603205.

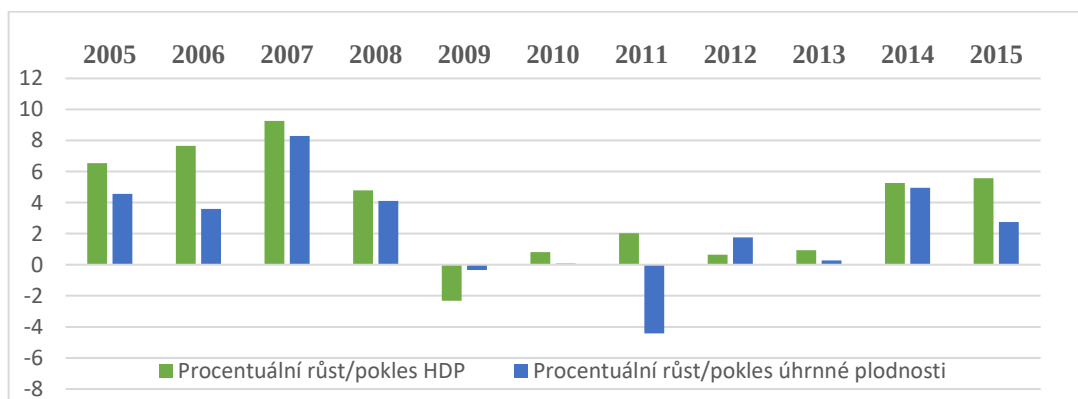
Graf č. 9: Vývoj HDP 2005-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁹¹

Do grafu č. 9 je zanesen vývoj HDP a úhrnné plodnosti mezi lety 1970-2015. Jak již bylo řečeno, obě křivky mají v tomto období podobný průběh, z čehož bychom mohli usoudit, že tyto dvě veličiny na sebe reagují. Lidé se tedy zřejmě v dnešní době více ohlížejí na peníze a na stav ekonomiky při svém rozhodování o dětech. To dokazuje i fakt, že k jedinému znatelnějšímu poklesu obou křivek ve sledovaném období došlo mezi lety 2007 a 2009, kdy finanční krize zpomalila růst HDP a úhrnná plodnost následně poklesla, pokles obou křivek v letech 2005-2015 zachycuje následující graf.⁹²

Graf č. 10: Procentuální růst a pokles HDP 2005-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁹³

⁹¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP Výdajová metoda. M000111a. HDP výdajovou metodou (běžné ceny). [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-07]

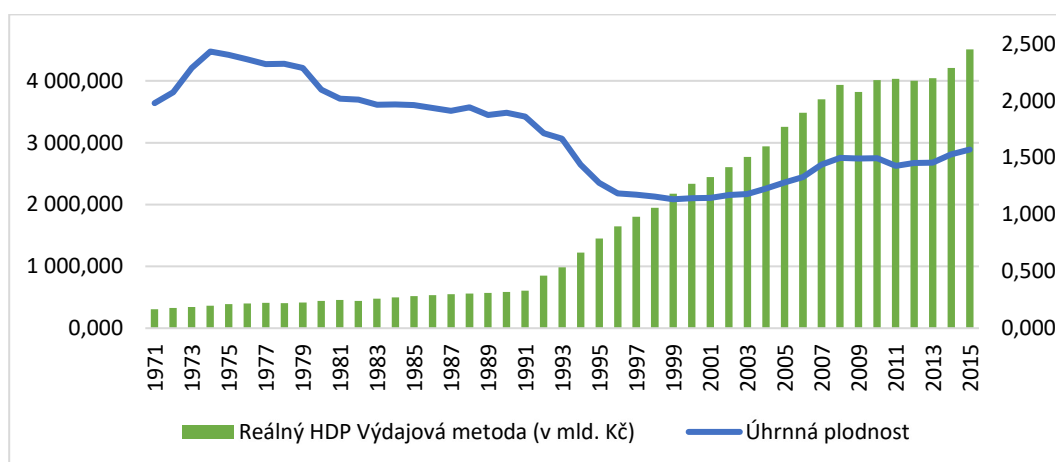
⁹² CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH. *Financial Crisis Issue: Introduction*. Economic Policy 25, č. 62 (2010): s. 213-18. www.jstor.org/stable/40603205.

⁹³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP Výdajová metoda. M000111a. HDP výdajovou metodou (běžné ceny). [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-07]

Dle grafu č. 10 můžeme také znovu potvrdit, že HDP a úhrnná plodnost se mezi lety 2005 a 2015 vyvíjejí podobně, až na období kolem roku 2011, kdy nastal největší pokles úhrnné plodnosti, která klesla oproti předchozímu roku o 4,42 %. Je důležité si v této souvislosti připomenout, že rok 2008 je rokem finanční krize, což dokazuje i pokles HDP po tomto roce následovaný poklesem úhrnné plodnosti. Poté, co se ekonomika začala zotavovat po finanční krizi, což je vidět na grafu opětovným nárůstem HDP, roste také, s časovým prodlením, i porodnost.⁹⁴

Mluvíme-li ale o hrubém domácím produktu, korektnější je využívat reálný HDP, který je očištěný o inflaci. Na grafu č. 11 je zanesen vývoj reálného HDP v cenách předchozího roku mezi lety 1971-2015.

Graf č. 11: Reálný HDP v cenách předchozího roku 1971-2015

Zdroj: ČSÚ, VŠE, vlastní zpracování^{95, 96}

Na grafu č.11 je znázorněn vývoj reálného HDP v období 1971-2015, za rok 1970 bohužel nejsou data k dispozici, jelikož k jejich výpočtu je třeba znát nominální HDP z roku 1969. Reálný HDP je počítán v cenách předchozího roku, tím pádem bývá používán jako

⁹⁴ CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH. *Financial Crisis Issue: Introduction*. Economic Policy 25, č. 62 (2010): s. 213-18. www.jstor.org/stable/40603205.

⁹⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP Výdajová metoda. M000111a. *HDP výdajovou metodou (ceny předchozího roku)*. [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocnka/rocnkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-10]

⁹⁶ KATEDRA EKONOMICKÉ STATISTIKY VŠE. *Odhad hrubého domácího produktu České republiky za roky 1970-1989 v ESA 1995. Výdajová metoda odhadu*. [online] Dostupné z: kest.vse.cz/veda-a-vyzkum/vysledky-vedecke-cinnosti/odhady-hrubeho-domaciho-produktu-ceske-republiky-za-roky-1970-1989-v-esa-1995/ [cit. 2017-04-10]

přesnější ukazatel výkonosti ekonomiky, jelikož je očištěn o inflaci. Vývoj reálného HDP je ale velmi obdobný jako vývoj nominálního HDP, proto na něj můžeme aplikovat poznatky z předchozích grafů.⁹⁷

Stanovená hypotéza, že HDP pozitivně ovlivňuje porodnost v ČR byla potvrzena pouze v posledních zhruba deseti letech, kdy se vývoj HDP a vývoj úhrnné plodnosti podobají. Na druhou stranu v letech před a kolem vzniku samostatné České republiky (r. 1993) porodnost příliš nereaguje na vývoj HDP. Jinak řečeno rodiče se při svém rozhodování o přivedení dítěte na svět ve zmiňovaném období příliš neohlíží na stav či výkonnost české (potažmo československé) ekonomiky. Na začátku 70. let 20. století byly podniknuty významné kroky k navýšení sňatečnosti a porodnosti – levné bydlení pro rodiny s dětmi nebo novomanželské půjčky, které znamenaly zajisté mnohem větší motivaci pro rodiče k pořízení dítěte, než ohlížení se na stav ekonomiky nebo tempo růstu HDP. Ovšem, jak již bylo řečeno, v posledních zhruba 10 letech se křivky HDP a úhrnné plodnosti nápadně podobají, z čehož můžeme soudit, že se lidé v dnešní době více ohlíží na peníze a na stav ekonomiky při svém rozhodování o dětech. Tento vztah může být i opačný, tedy porodnost může ovlivňovat HDP – čím více je lidí v zemi, tím více jich pracuje a zvyšuje domácí produkt.

2.3.3. Nezaměstnanost

Dalším faktorem, který může ovlivňovat porodnost je nezaměstnanost. Jak již bylo řečeno, někteří lidé se mohou rozhodnout odložit založení rodiny, pokud jsou momentálně nezaměstnaní, na později, až budou mít stálou práci a s ní také stálý příjem potřebný pro finanční zaopatření malého dítěte. V některých zemích, stejně tak i v ČR, je dvojnásobný příjem rodičů nezbytným předpokladem pro důstojný život v rodině.⁹⁸

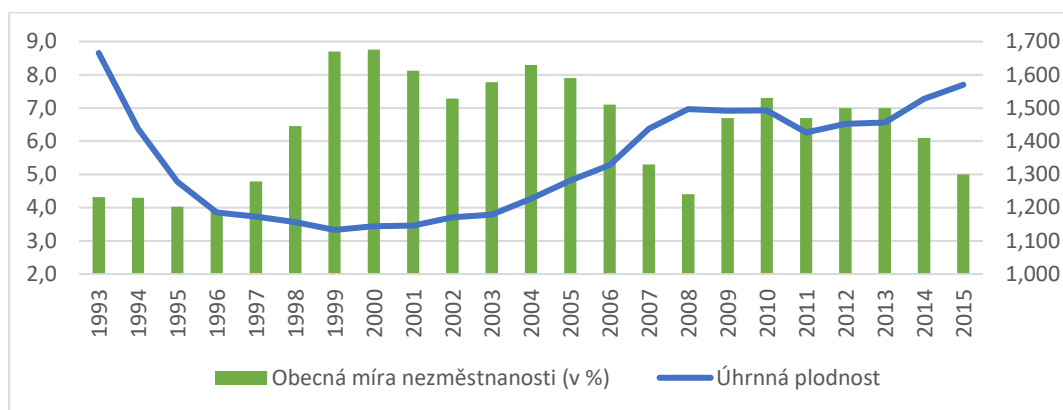
Mou hypotézou v této části práce tedy je, že *nezaměstnanost ovlivňuje porodnost, ale negativně*. Dle mého názoru se zvyšující se nezaměstnaností klesne porodnost, protože lidé potřebují pro výchovu a péči o dítě dostatečný příjem, který získají prací.

Následující graf č. 12 znázorňuje vývoj nezaměstnanosti v České republice měřený dle metodik ČSÚ obecnou mírou nezaměstnanosti v období 1993-2015.

⁹⁷ STUTELLY, Richard. Průvodce ekonomickými ukazateli. Jak porozumět ekonomii. Praha: Scientia, 2002.

⁹⁸ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. 107 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2010. ISBN 978-80-86729-54-1

Graf č. 12: Obecná míra nezaměstnanosti 1993-2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování⁹⁹

Graf č. 12 znázorňuje vývoj nezaměstnanosti od vzniku samostatné České republiky po rok 2015. Porevoluční transformace české ekonomiky z plánované na tržní v 90. letech minulého století měla mimo jiné za následek pokles její výkonnosti. Jak uvádí Petr Mareš, předpovědi Mezinárodní organizace práce pro rok 1993 naznačovaly prudký nárůst nezaměstnanosti v postkomunistických zemích, Česká republika si ale překvapivě držela úroveň nezaměstnanosti kolem 4 %, což může být způsobeno vysokým podílem pracujících v státním sektoru, kteří o svou práci nepřišli.¹⁰⁰

V následujících letech došlo k „vytlačení“ pracujících důchodců, kteří odešli do penze a uvolnili tak místa pro své mladší kolegy, což také pomohlo udržovat nezaměstnanost na poměrně nízké úrovni.¹⁰¹

Od roku 1996 se nezaměstnanost prudce zvýšila, což se dá tvrdit i o úhrnné plodnosti, a na přelomu tisíciletí, tedy v letech 1999 a 2000, dosahuje své nejvyšší hodnoty za sledované období. Důvody této změny jsou různé: mohutná generace „Husákových“ dětí narozených v 70. letech dospěla a vstoupila na pracovní trh, kde pro ně nebylo velké uplatnění. Zároveň se ekonomika vzpamatovávala z transformace a přizpůsobovala novému režimu. Vysoký růst nezaměstnanosti se stát snažil lidem vykompenzovat v podobě zvýšení sociálních dávek, což

⁹⁹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Česká republika od roku 1993 v číslech. Trh práce. Tab.05.01 Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) (1993–2015)* [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-vy42dggohg#05 [cit. 2017-04-17]

¹⁰⁰ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. 151 s. Studijní texty; sv. 6. ISBN 80-901424-9-4.

¹⁰¹ KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Trh práce na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2006. 256 s. ISBN 80-245-1149-5.

mělo ale nejspíše opačný efekt a to ten, že lidé neměli motivaci vracet se do pracovního prostředí.

Další výrazný pokles nezaměstnanosti můžeme vidět po roce 2004, který byl rokem vstupu České republiky do Evropské Unie, což s sebou přineslo oživení ekonomiky a více pracovních míst.¹⁰²

Nejnižších hodnot za sledované období dosahuje nezaměstnanost v roce 2008, ovšem poté přichází krize a nezaměstnanost prudce stoupá, zatímco plodnost stagnuje až klesá. Po mírném kolísání následuje pokles nezaměstnanosti, který trvá až do dnešní doby a díky státním opatřením, které se úspěšně snaží držet nezaměstnanost na nižší úrovni toto můžeme předpokládat i do brzké budoucnosti, samozřejmě za předpokladu, že nedojde k nějakému výraznému šoku.¹⁰³

Z grafu č. 12 můžeme vyčíst jistý protichůdný charakter obou veličin, zatímco nezaměstnanost roste, úhrnná plodnost klesá, a naopak. Hypotéza, že nezaměstnanost ovlivňuje negativně porodnost se tedy potvrdila, jelikož ve většině případů při poklesu nezaměstnanosti vzrostla porodnost a naopak. Lidé si tedy nejčastěji pořizují děti, když jsou zaměstnaní z důvodu potřeby finančního zajištění dítěte. Na druhou stranu se zajisté najdou i lidé, kteří využívají právě dávek, které jim stát poskytuje na děti, jako jediný nebo hlavní zdroj svých příjmů a pořizují si tedy více dětí, i když jsou nezaměstnaní.

2.4. Analýza ekonomických nákladů a výnosů při narození prvního dítěte

Jak jsem již uvedla v teoretické části této práce, mikroekonomické aspekty porodnosti jsou neméně důležitými faktory, které ji mohou ovlivňovat. Těmito aspekty rozumíme mimo jiné také ekonomické náklady a výnosy rodičů na dítě. Jak připomíná i Marek Loužek, z hlediska chicagského (beckerovského) přístupu se dá na děti pohlížet jako na spotřební statek, který si rodiče „kupují“ kvůli užitku z nich plynoucího, nebo jako na kapitálový statek

¹⁰² VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Ekonomické přínosy členství v Evropské Unii*. [online] Dostupné z: www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/aktualne/ekonomicke-prinosy-clenstvi-cr-v-evropske-unii-118295. [cit. 2017-05-10]

¹⁰³ CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH. *Financial Crisis Issue: Introduction*. Economic Policy 25, č. 62 (2010): s. 213-18. www.jstor.org/stable/40603205.

jakožto investici do budoucnosti (zabezpečení ve stáří), v obou případech rodiče porovnávají své náklady a výnosy.¹⁰⁴

Předpokládejme nyní proces založení rodiny a přivedení prvního potomka na svět jako investiční projekt rodičů, který s sebou nese jisté výnosy (mimo užitku rodičů z radosti, také ve formě různých dávek, či jiné státem poskytované pomoci), ale také určité náklady (ať už se jedná o pořízení základního nábytku a vybavení potřebného pro výchovu dítěte nebo v neposlední řadě o náklady, které rodina vynakládá každodenní spotřebou).

Výborným prostředkem pro porovnání kompletních nákladů a výnosů je analýza nákladů a výnosů (cost-benefit analysis – CBA), která počítá oproti běžnému finančnímu rozboru i se socioekonomickými a dalšími výnosy a náklady. S příchodem dítěte na svět jsou spojeny i přínosy, které nelze dost dobře peněžně vyčíslit, jako je užitek (radost) z dítěte, který je u každého rodiče individuální (v krajních případech může být i negativní, pokud je dítě nechtěné). CBA pro tyto případy využívá tzv. stínových cen, tedy náhražkových cen na jiných trzích. Při zkoumání tematiky porodnosti však není použití této analýzy zcela vhodné, právě díky takřka nemožnosti kvantifikování užitků a nákladů z narozeného dítěte, proto budeme raději používat klasickou analýzu ekonomických nákladů a výnosů rodiny.¹⁰⁵

Vezmeme v úvahu průměrnou českou rodinu, nazvěme ji nejčastějším českým příjmením-Novákovi a budeme zkoumat jejich analýzu ekonomických výnosů a nákladů při prvním narozeném dítěti v roce 2015, tento rok jsem zvolila jakožto krajní rok sledovaného období této práce. Dále předpokládejme údaje vztažené k roku 2015 pro zjednodušení jako neměnné. V roce 2015 byl průměrný věk ženy při narození dítěte v roce 30 let (při narození prvního dítěte je to cca 28 let a při druhém 31 let). Průměrná měsíční hrubá mzda v ČR pro tento rok činila 26 467 Kč (tuto mzdu ovšem dosahuje zhruba 1/3 pracujících). Dle serveru platy.cz, který je zapojen do mezinárodního průzkumu platů, dosahovala v roce 2015

¹⁰⁴ LOUŽEK, Marek. Odolejme svádění socialistické propopulační politiky. v: KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. *Ekonomika, právo a politika*, č. 21/2002.

¹⁰⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Analýza nákladů a výnosů*. Sourcebook II: Metody a techniky. [online] Dostupné z: www.osf-mvcr.cz/file/3555/ [cit. 2017-05-01]

průměrná mzda mužů 30 450 Kč, u žen to bylo o téměř 7 tisíc Kč méně, tedy 23 640 Kč.¹⁰⁶

107

Podívejme se nyní, jaké ekonomické náklady a výnosy může teoreticky přinést dítě narozené v roce 2015. Nejprve se zaměřím na pozitivní stránku věci – tedy na výnosy z narozeného dítěte. Prvně se budu zabývat výnosy, které lze poměrně snadno finančně vyčíslit. Největším přínosem pro rodiče poskytovaný státem je zcela jistě rodičovský příspěvek, ten dosahuje dle současné legislativy platné i v roce 2015 maximálně 220 000 Kč a je rozdělen do 2-4 let dle uvážení rodičů a měsíčně nesmí překročit hranici 70 % předešlé hrubé mzdy. V roce 2015 tedy může dosahovat minimálně 5 116 Kč a maximálně 11 500 Kč. Pobírání rodičovského příspěvku je samozřejmě omezeno, naše sledovaná rodina je ovšem teoretická a veličiny, které ji charakterizují jsou průměrné, proto rozebírání výjimek z pobírání není důležité a nebude mu tedy věnována přílišná pozornost. (Jedná se například o ztrátu nároku na rodičovský příspěvek, pokud dítě mladší dvou let dochází do jeslí či školky po dobu delší než 46 hodin měsíčně.) Možné varianty pobírání příspěvku pro průměrnou českou rodinu jsou znázorněny v tabulce č. 1

Tabulka č.1: Teoreticky možné varianty pobírání rodičovského příspěvku

Počet měsíců	Měsíční částka*	Počet měsíců	Měsíční částka*	Počet měsíců	Měsíční částka*	Počet měsíců	Měsíční částka*
19	11 500	26	8 462	33	6 667	40	5 500
20	11 000	27	8 148	34	6 471	41	5 366
21	10 476	28	7 857	35	6 286	42	5 238
22	10 000	29	7 586	36	6 111	43	5 116
23	9 565	30	7 333	37	5 946		
24	9 167	31	7 097	38	5 789		
25	8 800	32	6 875	39	5 641		

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování¹⁰⁸

*v Kč

¹⁰⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Průměrné mzdy- 4. čtvrtletí 2015*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ci/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2015 [cit. 2017-04-24]

¹⁰⁷ PLATY.CZ. *Ženy stále vydělávají pouze 77 procent platu mužů*. [online] Dostupné z: www.platy.cz/analyzy/zeny-stale-vydelavaji-pouze-77-procent-platu-muzu/50189. [cit. 2017-04-24]

¹⁰⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Průměrné mzdy- 4. čtvrtletí 2015*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ci/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2015 [cit. 2017-04-24]

Při výpočtu rodičovského příspěvku vycházím z průměrných mezd mužů a žen, kdy matka dosahuje průměrné měsíční mzdy 23 640 Kč a otec 30 450 Kč.

Maminky si nejčastěji vybírají variantu do tří let věku dítěte, proto budeme uvažovat, že paní Nováková si také vybere variantu na 36 měsíců, rodina tedy bude každý měsíc pobírat ve formě rodičovského příspěvku částku 6 111 Kč.¹⁰⁹

Přídavek na dítě je dalším možným výnosem, který má původ od státu, a na který mají nárok rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima, které dosahuje v roce 2015 pro manželský pár s jedním dítětem do 6 let 18 504 Kč (3 140 Kč za první dospělou osobu v domácnosti + 2 830 Kč za druhou + 1 740 za dítě do 6 let = 7 710 Kč, po vynásobení číslem 2,4 dostáváme oněch 18 504 Kč). I když paní Nováková setrvává doma z důvodu péče o prvorozené dítě a nedosahuje tedy žádných příjmů ze zaměstnání, její manžel vydělává průměrnou měsíční mzdu 30 450 Kč, což i bez přičtených dalších výnosů je více, než 2,4násobek životního minima, rodině Novákových tedy nevzniká nárok na přídavek na dítě.¹¹⁰

Dalším možným zdrojem příjmu je jednorázový příspěvek ve formě porodného, který dostává rodina s příjmem nižším než 2,7násobek životního minima, což pro rok 2015 je 20 817 Kč. Rodina Novákových tedy opět nedosahuje na tento příspěvek, který konstruován pro nízkopříjmové skupiny.¹¹¹

Dalším faktorem, na který nesmíme zapomenout, je daňové zvýhodnění na dítě. To v roce 2015 dosahuje 1 117 Kč měsíčně při prvním dítěti, 1 317 Kč měsíčně při druhém a 1 417 Kč měsíčně při třetím a dalším dítěti. Naše teoretická rodina Novákových si tedy může v roce 2015 odečíst z daní 1 117 Kč.^{112, 113}

Celkové výnosy ze státní sociální podpory pro rok 2015 tedy činí pro průměrnou českou rodinu 7 228 Kč měsíčně a sestává se tedy z rodičovského příspěvku (6 111 Kč

¹⁰⁹ MAMINKA.CZ. *Rodičovská dovolená 2015- vše co potřebujete vědět*. [online] Dostupné z: www.maminka.cz/clanek/rodicovska-dovolena-2015--vse-co-potrebujete-vedet [cit. 2017-04-24]

¹¹⁰ INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Přídavek na dítě*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite [cit. 2017-04-24]

¹¹¹ INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Porodné*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne [cit. 2017-04-24]

¹¹² Zákon č. 267/2014 Sb., o daních z příjmu

¹¹³ MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Daňové zvýhodnění v roce 2015*. [online] Dostupné z: www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/dane/informace-financni-a-celni-spravy/2015/danove-zvyhodneni-v-roce-2015-20173. [cit. 2017-05-06]

měsíčně) a slevy na dani (1 117 Kč měsíčně), na ostatní dávky rodina nedosahuje díky příliš vysokým příjmům.

Nyní se podívejme na druhou stranu naší „účetní bilance“ – náklady z narozeného dítěte. Český statistický úřad provedl v roce 2003 šetření o nákladech na výchovu a výživu dětí (včetně ošacení a zajištění všech základních a dalších potřeb dítěte). Dle tohoto šetření byly průměrné měsíční výdaje rodiny s dětmi vyšší než 10 tis. Kč. Čisté peněžní výdaje na dítě do 2 let věku dosahovaly v roce 2003 necelých tří čtvrtin výdajů na jednoho dospělého. Můžeme předpokládat, že v roce 2015 dosahovaly náklady na dítě vyšších měsíčních hodnot, novější studie ale bohužel zatím nebyla provedena. Zmíněná data jsou tedy vzhledem k velkému časovému odstupe bohužel spíše dobovým dokladem než daty reálně využitelnými v současnosti.¹¹⁴

I mezi náklady najdeme takové, které jsou nevyčíslitelné, můžou jimi být například náklady obětované příležitosti, tedy obětovanými výnosy ženy (případně muže), která zůstává doma s dítětem, z činností, které by jinak provozovala. Je to tedy ušlá mzda, ale také můžeme mluvit o zastavení kariérního růstu, ztrátě každodenního kontaktu se spolupracovníky, či celkové společenské segregaci. Do negativních důsledků můžeme započítat i další ušlý užitek, například pokud si žena zakládá na své postavě (ať již z profesního či osobního důvodu), těhotenství a porod pro ni může být náklad ve formě ztráty postavy. Náklady obětované příležitosti a další socioekonomické náklady (kterými můžou být i externality způsobené zvýšeným znečištěním země z důvodu navýšení objemu odpadů, hlavně u malých miminek) jsou individuální a lze je jen těžko zahrnout do finanční analýzy, musíme s nimi ovšem počítat.¹¹⁵

Rodina Novákových tedy při pořízení prvního potomka v roce 2015 získává ze systému státní sociální podpory od státu při součtu přídatku na dítě a daňové slevy 7 228 Kč měsíčně a vytváří tak jediný finančně započitatelný zdroj výnosů z dítěte (pokud nepočítáme mzdu manžela, která není závislá na tom, zda dítě mají nebo ne). Náklady na dítě v roce 2015 bohužel nebylo možné odvodit, avšak je velmi pravděpodobné, že nejenom díky inflaci se

¹¹⁴ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náklady na výchovu a výživu dětí - 2003*. Kód publikace: e-301004. [online] Také dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/naklady-na-vychovu-a-vyzivu-deti-2003-n-a6vxfndnb0 [cit. 2017-04-24]

¹¹⁵ ČT24. *Kolik stojí dítě? Rodič do maturity zaplatí až tři miliony*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/naklady-na-vychovu-a-vyzivu-deti-2003-n-a6vxfndnb0 [cit. 2017-04-24]

od roku 2003, kdy jejich výše byla přes 10 tisíc Kč, zvýšily. Tudíž ekonomické náklady pravděpodobně převyšují ekonomické výnosy z dítěte narozeného v roce 2015.

Na závěr této kapitoly tedy můžeme konstatovat, že ekonomické náklady na pořízení prvního dítěte v roce 2015 převyšují výnosy. Na druhou stranu výnosy, které nemůžeme finančně vyčíslit mohou být mnohonásobně vyšší, stejně tak i náklady. Jak ukázal graf č. 11 znázorňující vývoj úhrnné plodnosti, porodnost nejvíce reaguje na zvýšení státní sociální podpory rodin s dětmi. Z tohoto důvodu by bylo nejspíše vhodné, aby Česká republika uplatňovala propopulační opatření, které podporují pracující rodiče s dětmi, jelikož současný státní sociální systém je přívětivý zvláště k nízkopříjmovým rodinám.

2.5. Shrnutí poznatků

Současná úhrnná plodnost České republiky se nachází hluboko pod hranicí prosté reprodukce a počty žen v plodivém věku budou pravděpodobně v následujících letech klesat. V souvislosti se stárnutím populace a změnou věkové struktury, a s tím souvisejícím nedostatkem finančních zdrojů pro financování důchodů, je třeba přemýšlet nad vhodnými propopulačními opatřeními, které by mohly způsobit růst porodnosti, a tedy i více pracujících plátců sociálního a důchodového pojištění.

V období 70. let 20. století, kdy byly velmi příznivé podmínky pro život rodin s dětmi, stoupla rapidně také porodnost. Je však vždy potřeba myslet na to, zda je vhodný čas na spuštění takového velkého „populačního boomu“. Například právě zmíněná populační opatření se nemusejí jevit jako vhodně načasované, jelikož v tomto období dospívá velmi silná generace lidí narozených po druhé světové válce, kdy úhrnná plodnost dosahovala svých nejvyšších hodnot, jak zobrazuje graf č. 1.¹¹⁶

Julian L. Simon zmiňuje ve svém článku zajímavým propopulační opatřením, které navrhl Paul Demeny, týkající se zabezpečení rodičů ve stáří. Dle něho by měla být část sociálního pojištění každého občana převáděna přímo jeho rodičům, tím by každý přispíval na financování důchodů svých rodičů, kteří by měli větší motivaci pořídit si více dětí.¹¹⁷

¹¹⁶ KAČEROVÁ, Eva. *České matky stárnou*. Rozhovor s Tomášem Fialou. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 03/2014. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou [cit. 2017-05-10]

¹¹⁷ SIMON Julian L. *Re-Linking Fertility Behavior and Economic Security in Old Age: Comment on Demeny*. Population and Development Review, roč. 14, č. 2 (1988). s. 327-31.

Toto propopulační opatření by mohlo být vhodné, jelikož by si nikdo nemohl stěžovat, že přispívá na důchody cizím lidem, zatímco na jeho důchod nemusí být k dispozici tolik finančních prostředků právě pokud tento člověk je součástí výrazné populační skupiny. Ačkoliv by tento systém jistě znevýhodňoval ty, kteří se dobrovolně rozhodli žít sami a bezdětní. Jak jsem uvedla v teoretické části této práce, těchto „singles“ je v dnešní době čím dál více. Toto opatření tedy není vhodné, pokud nebude zohledňovat tuto skutečnost.

Dle mého názoru by jednou z vhodných propopulačních politik mohla být politika cílovaná mimo růstu porodnosti také na podporu pracujících rodičů s dětmi, jelikož současný systém sociálního zabezpečení je přívětivý spíše k nízkopříjmovým rodinám a může některé jedince demotivovat od vstupu nebo návratu na pracovní trh. Jak jsem uvedla již v teoretické části práce, dle Bartůskové je mzda, která by ženy dostatečně motivovala k návratu na trh práce mnohdy až čtyřnásobně vyšší než mediánová mzda žen v jejich regionu, tuto výši mzdy však naprostá většina žen nedosahuje.¹¹⁸

¹¹⁸ BARTŮSKOVÁ, L. Rodiče na trhu práce. *Auspicia*. 2016. sv. XIII, č. 1, s. 84-89. ISSN 1214-4967

Závěr

Propopulační politika a její účinnost je v dnešní době velkým tématem. Vzhledem ke stárnutí populace a s tím související změně věkové struktury se hovoří nejen o nedostatku zdrojů pro financování starobních důchodů, které tvoří největší položku sociálních výdajů státu, ale i o dalších ekonomických problémech, které může úbytek populace či změna věkové struktury způsobovat. V 70. letech minulého století došlo k významnému „baby boomu“. To mělo dopad na vývoj demografické křivky. Dle ekonomické literatury je jednou z metod, jak se s tímto jevem vyrovnat, růst populace, ke kterému přirozenou cestou dochází zvýšením porodnosti. Vlády většiny vyspělých zemí zastávají názor, že zvyšování porodnosti je prioritou sociální politiky. K jejímu uplatňování mohou použít různé nástroje. Analýza účinnosti těchto nástrojů a jiných vlivů na porodnost byla cílem této práce.

Cílem práce bylo analyzovat a zhodnotit populační opatření a vybrané faktory, které působí na porodnost v České republice v předepsaném období. To se podařilo, byť s drobnými obtížemi spojený zejména s nedostatkem dat pro zpracování tak vzdáleného období, jako je rok 1970.

Teoretická část začala popisem metod použitých při tvorbě této práce. Dále definovala vybrané demografické pojmy a ukazatele dotýkající se porodnosti. Shrнула dosavadní poznatky ekonomické vědy o populaci a porodnosti. Uvedla postoje vybraných ekonomických škol a ekonomů samotných na tuto tematiku s důrazem na školu chicagskou a Beckerův ekonomický přístup v „neekonomických“ oblastech. Pojednala o faktorech, které mohou ovlivňovat porodnost. Dále se teoreticky věnovala rodinné a populační politice. Následovaly makro a mikroekonomické aspekty porodnosti. Závěrečná kapitola se věnovala teoretickému rámci současného systému sociálního zabezpečení v České republice.

Praktická část nejprve rozebrala vývoj úhrnné plodnosti ve druhé polovině minulého století, a také věkové struktury obyvatelstva v roce 1970 a 2015. Navazovala kapitola shrnující propopulační opatření uskutečněná v minulém století, i současný systém sociálního zabezpečení. Dále se praktická část věnovala analýze vybraných faktorů a jejich vlivu na porodnost v České republice v průběhu let 1970 a 2015. Následně byla provedena analýza ekonomických nákladů a výnosů při pořízení dítěte v roce 2015. Hypotézou v této práci bylo, že propopulační opatření mají pozitivní vliv na porodnost v zemi. Tato hypotéza se převážně potvrdila na základě dílčích hypotéz. První hypotéza, která byla potvrzena, zněla, že systém

státní sociální podpory ovlivňuje porodnost pozitivně. Druhá hypotéza byla, že se zvyšujícím se průměrným věkem při prvním sňatku klesá porodnost, tato hypotéza nebyla potvrzena, ale ani vyvrácena, jelikož na soustavný růst průměrného věku při svatbě nereaguje úhrnná plodnost ani pozitivně, ani negativně, ale má svůj vlastní průběh. Třetí hypotéza, že HDP ovlivňuje pozitivně porodnost v zemi, byla potvrzena jen zčásti, a to pouze v posledních zhruba 10 letech sledovaného období. Poslední hypotéza zněla, že nezaměstnanost také ovlivňuje porodnost, ale negativně, tedy se zvyšující se nezaměstnaností klesne porodnost. Tato hypotéza se obecně potvrdila.

Nejméně vhodným propopulačním opatřením se zdá být takové, které by se zaměřilo na snižování průměrného věku při sňatku, například z důvodu, aby se zamezilo případné neplodnosti matky či otce v pozdějším věku, takovým propopulačním opatřením by mohly být například různé příspěvky pro mladé snoubence. Na druhou stranu jako jedna z nejučinnějších politik se jeví politika zvyšování státní sociální podpory rodin s dětmi, jelikož na takové opatření reaguje porodnost nejvíce. Dle mého názoru by jednou z vhodných propopulačních politik mohla být politika cílovaná mimo růstu porodnosti také na podporu pracujících rodičů s dětmi, jelikož současný systém sociálního zabezpečení je přívětivý spíše k nízkopříjmovým rodinám a může některé jedince demotivovat od vstupu nebo návratu na pracovní trh, což souvisí i s potvrzením hypotézy, že nezaměstnanost ovlivňuje negativně porodnost v zemi.

Z důvodu omezeného prostoru nebylo možné v práci důkladněji zkoumat jednotlivá propopulační opatření a jejich konkrétní vliv na porodnost nebo rozsáhleji analyzovat ekonomické výnosy a náklady na dítě. Budoucí bádání by se tak mohlo věnovat například rozšířením ekonomické analýzy výnosů a nákladů na výchovu dítěte až do 26 let jeho věku.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Teoreticky možné varianty pobírání rodičovského příspěvku.....	48
--	----

Seznam grafů

Graf č. 1: Úhrnná plodnost a průměrný věk matek 1920-2015	27
Graf č. 2: Věková struktura obyvatelstva 1970 a 2015	28
Graf č. 3: Vývoj úhrnné plodnosti v letech 1970-2015	30
Graf č. 4: Živě narození celkem a mimo manželství 1965-2015.....	34
Graf č. 5: Podíl živě narozených dětí mimo manželství 1965-2015.....	35
Graf č. 6: Vývoj průměrného věku mužů a žen při prvním sňatku v letech 1965-2015.....	37
Graf č. 7: Vývoj průměrného věku při prvním sňatku 1993-2015	38
Graf č. 8: Vývoj HDP 1970-2015.....	40
Graf č. 9: Vývoj HDP 2005-2015.....	42
Graf č. 10: Procentuální růst a pokles HDP 2005-2015	42
Graf č. 11: Reálný HDP v cenách předchozího roku 1971-2015	43
Graf č. 12: Obecná míra nezaměstnanosti 1993-2015	45

Seznam literatury

Monografie

1. BARTŮSKOVÁ, L. *Rodiče na trhu práce*. Auspicia. 2016. sv. XIII, č. 1, s. 84-89. ISSN 1214-4967
2. BECKER, Gary S. *Teorie preferencí*. Praha: Grada, 1997. 350 s. ISBN 80-7169-463-0.
3. HAMPLOVÁ, D. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, ISBN 80-7330-040-0
4. HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-380-9.
5. KALIBOVÁ, Květa, ed., PAVLÍK, Zdeněk, ed. a VODÁKOVÁ, Alena, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. Sociologické pojmosloví; sv. 2. ISBN 978-80-7419-012-4
6. KOCOURKOVÁ, Jiřina et al. *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 73 s. Ekonomika, právo a politika, č. 21/2002
7. KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Trh práce na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2006. 256 s. ISBN 80-245-1149.
8. KREBS, Vojtěch; PRŮŠA, Ladislav. *Státní sociální podpora*. Praha: Grada, 2002. 136 s. Právo pro každého. ISBN 80-247-0065-4.
9. LOUŽEK, Marek. *Ekonomická teorie Garyho Beckera*. Politická ekonomie. Ročník 62. Číslo 6. 2014. s. 850-864.
10. LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. 125 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2003
11. MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. 151 s. Studijní texty; sv. 6. ISBN 80-901424-9-4
12. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-549-0
13. MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. 107 s. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky; 1/2010. ISBN 978-80-86729-54-1
14. RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. Studie, sv. 32. ISBN 80-86429-01-6.
15. ZEMAN, K. *Analýza privatizačního procesu v České republice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. 294 s. ISBN 978-80-246-2939-1

Vědecké články

16. BILLINGSLEY, Sunnee; FERRARINNI, Tommy. Family Policy and Fertility Intentions in 21 European Countries. *Journal of Marriage and Family*; Minneapolis. Blackwell Publishing Ltd. Duben 2014, svazek 76, č. 2, s. 428-445.
17. BINION, Rudolph. "More Men than Corn": Malthus versus the Enlightenment, 1798. *Eighteenth-Century Studies* 32, č. 4 (1999): s. 564-69.
18. CARGAN, Leonard. *Singles: An Examination of Two Stereotypes*. Family Relations. Červenec 1981, roč. 30, č. 3, s. 377-385.
19. CENTRE FOR ECONOMIC POLICY. Research. *Financial Crisis Issue: Introduction*. Economic Policy 25, č. 62 (2010): s. 213-18. www.jstor.org/stable/40603205.
20. DAVIS, Kingslay. BLAKE Judith. *Social Structure and Fertility: An Analytic Framework*. Economic Development and Cultural Change. ročník. 4, číslo. 3 (duben 1956), s. 211-235
21. GALBRAITH, Virginia L., DOROTHY S. Thomas. *Birth Rates and the Interwar Business Cycles*. *Journal of the American Statistical Association*. roč. 36, č. 216 (1941): 465-76. doi:10.2307/2278953.
22. HENRY, Louise. Some Data on Natural Fertility. *Eugenics Quarterly*, 8 (2). Červen 1981. s. 81-91
23. KUČERA, M. *Propopulační politika je krok správným směrem*. 2005. [online]. Dostupné z: cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=496 . [Cit. 07.03.2017]
24. LOUŽEK, Marek. Populační teorie Thomase Malthuse. *Electronic Journal for Philosophy*. 2014. č. 6. ISSN 1211-0442. [online]. Také dostupné z: nb.vse.cz/kfil/elogos/history/louzek14.pdf [cit. 2017-05-08]
25. MARTIN, Teresa Castro. *Women's Education and Fertility: Results from 26 Demographic and Health Surveys*. *Studies in Family Planning* 26, č. 4 (1995). s. 187-202. doi:10.2307/2137845.
26. McQUILLAN, Kevin. *When Does Religion Influence Fertility?* *Population and Development Review*, roč. 30, č. 1 (2004): 25-56.
27. POSNER, Richard, A. *Gary Becker's Contributions to Law and Economics*. *The Journal of Legal Studies*. roč. 22, číslo. 2 (1993), s. 211-215
28. PRATT, R. Cranford. *The Benthamite Theory of Democracy*. *The Canadian Journal of Economics and Political Science / Revue Canadienne D'Economie Et De Science Politique* , roč. 21, č. 1 (1955). s. 20-29. Dostupné z: doi:10.2307/138229
29. ROTHCHILD, Emma. *Adam Smith and the Invisible Hand*. *The American Economic Review*. roč. 84, č. 2 (1994). s. 319-22.
30. SIMON Julian L. *Re-Linking Fertility Behavior and Economic Security in Old Age: Comment on Demeny*. *Population and Development Review*, roč. 14, č. 2 (1988). s. 327-31.

31. ŠTYGLEROVÁ, Terezie. *Klasická česká rodina mizí, čísla jsou neúprosná: Méně dětí a svateb, hodně rozvodů*. 2015. Reflex. [online] Dostupné z: www.reflex.cz/clanek/zpravy/61718/klasicka-ceska-rodina-mizi-cisla-jsou-neuprosna-mene-deti-a-svateb-hodne-rozvodu.html [cit. 2017-05-08]
32. WHITAKER, J. K. *John Stuart Mill's Methodology*. Journal of Political Economy, roč. 83, č. 5, 1975, s. 1033–1049.
33. ZHANG, Jie a ZHANG, Junsen. *The Effect of Life Expectancy on Fertility, Saving, Schooling and Economic Growth: Theory and Evidence*. The Scandinavian Journal of Economics. Březen 2005, svazek 107, č. 1, s. 45-66
34. ZHANG, Junsen. *The Evolution of China's One-Child Policy and Its Effects on Family Outcomes*. The Journal of Economic Perspectives. roč. 31, číslo 1 (zima 2017). s. 141-159.

Dokumenty vládních i nevládních institucí, zákony aj.

35. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Hrubý domácí produkt (HDP) – Metodika*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/hruby_domaci_produkt_-hdp- [cit. 2017-04-10]
36. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. KUČERA, Lukáš. *Hodnocení výkonnosti ekonomiky České republiky v širším kontextu*. Praha. 2015. Kód publikace: 320288-15 [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/36380891/320288-15a.pdf/0c313dfd-3aa2-462e-b578-678f46ea9b67?version=1.0 [cit. 2017-04-30]
37. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náklady na výchovu a výživu dětí - 2003*. Kód publikace: e-301004. [online] Také dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/naklady-na-vychovu-a-vyzivu-deti-2003-na6vxfndnb0 [cit. 2017-04-24]
38. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Počet obyvatel – Metodika*. [online]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m [Cit. 2017-03-18]
39. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Průměrné mzdy- 4. čtvrtletí 2015*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/cpi/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2015 [cit. 2017-04-24]
40. FISCHER, Jakub, SIXTA, Jaroslav, HRONOVÁ, Stanislava, HINDLS, Richard, VLTAVSKÁ, Kristýna. *Odhady zdrojů a užití hrubého domácího produktu ČR pro roky 1970-1989 v metodice ESA 1995*. Politická ekonomie, 2013, roč. 61, č. 1, s. 3–23. ISSN 0032-3233.
41. KAČEROVÁ, Eva. *České matky stárnou*. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 03/2014. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou [cit. 2017-05-10]
42. KATEDRA EKONOMICKÉ STATISTIKY VŠE. *Odhady hrubého domácího produktu České republiky za roky 1970-1989 v ESA 1995*. Výdajová metoda odhadu. [online] Dostupné z: kest.vse.cz/veda-a-vyzkum/vysledky-vedecke-cinnosti/odhady-hrubeho-domaciho-produktu-ceske-republiky-za-roky-1970-1989-v-esa-1995/ [cit. 2017-04-10]

43. MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Metodiky ESA 95, GFS 1986 a GFS 2001*. [online] Dostupné z: www.mfcr.cz/cs/legislativa/metodiky/2012/metodiky-esa-95-gfs-1986-a-gfs-2001-9577 [cit. 2017-04-30]
44. MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Daňové zvýhodnění v roce 2015. [online] Dostupné z: www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/dane/informace-financni-a-celni-spravy/2015/danove-zvyhodneni-v-roce-2015-20173. [cit. 2017-05-06]
45. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Analýza nákladů a výnosů*. Sourcebook II: Metody a techniky. [online] Dostupné z: www.osf-mvcr.cz/file/3555/ [cit. 2017-05-01]
46. RITSCHLOVÁ, Iva. *Odhadý zdrojů a užití HDP České republiky pro období 1970-1989*. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 04/2013. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2015/03/odhady-zdroju-a-uziti-hdp-ceske-republiky-pro-obdobi-1970-1989/ [cit. 2017-04-10]
47. STRAŠILOVÁ, Gabriela. „Husákovy“ versus „Havlovy“ děti. Statistika a my. Měsíčník Českého statistického úřadu. vyd. 11/12 2013. [online] Dostupné z: www.statistikaamy.cz/2013/12/husakovy-versus-havlovy-deti. [cit. 2017-04-04]
48. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
49. Zákon č. 154/1969 Sb., o mateřském příspěvku
50. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
51. Zákon č. 267/2014 Sb., o daních z příjmu

Elektronické zdroje:

52. ČESKÁ SPRÁVA SOCÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Státní sociální podpora*. [online] Dostupné z: slovník.mpsv.cz/statni-socialni-podpora.html. [cit. 2017-05-06].
53. ČESKÁ SPRÁVA SOCÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Nemocenské pojištění*. [online] Dostupné z: www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/. [cit. 2017-05-06].
54. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Úhrnná plodnost a průměrný věk matek 1920-2015*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/32853383/g13007016_2.jpg/47dcb7e8-05f7-491b-a511-1827dbd98675?version=1.1&t=1464603607655. [cit. 2017-03-11]
55. ČT24. *Kolik stojí dítě? Rodič do maturity zaplatí až tři miliony*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/naklady-na-vychovu-a-vyzivu-deti-2003-n-a6vxfdndb0 [cit. 2017-04-24]
56. ENGLISH OXFORD LIVING DICTIONARY. *Society*. [online]. Dostupné z: en.oxforddictionaries.com/definition/society [Cit. 2017-05-06]
57. NOBELPRIZE.ORG. *Gary Becker – Facts*. [online] Dostupné z: www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1992/becker-facts.html. [cit. 2017-05-03].

58. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Systém sociálního zabezpečení v České republice*. [online] Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf. [cit. 2017-05-02]
59. INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Přídavek na dítě*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite [cit. 2017-04-24]
60. INTEGROVANÝ PORTÁL MPSV. *Porodné*. [online] Dostupné z: portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne [cit. 2017-04-24]
61. PLATY.CZ. *Ženy stále vydělávají pouze 77 procent platu mužů*. [online] Dostupné z: www.platy.cz/analyzy/zeny-stale-vydelavaji-pouze-77-procent-platu-muzu/50189. [cit. 2017-04-24]
62. MAMINKA.CZ. *Rodičovská dovolená 2015- vše co potřebujete vědět*. [online] Dostupné z: www.maminka.cz/clanek/rodicovska-dovolena-2015--vse-co-potrebuje-vedet [cit. 2017-04-24]
63. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Ekonomické přínosy členství v Evropské Unii*. [online] Dostupné z: www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/aktualne/ekonomicke-prinosy-clenstvi-cr-v-evropske-unii-118295. [cit. 2017-05-10]
64. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Rodičovská péče*. [online] Dostupné z: www.vupsv.cz/index.php?p=cz_parental_care&site=default [cit. 2017-04-18]
65. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Státní sociální podpora*. [online] Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp> [cit. 2017-04-18]
66. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ *Přehled o vývoji částek životního minima*. [online] Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20060722005530/http://www.mpsv.cz/cs/876> [cit. 2017-04-18]

Statistiky

67. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP Výdajová metoda. *M000111a. HDP výdajovou metodou (běžné ceny)*. [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-07]
68. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Počet obyvatel – Metodika*. [online]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m [Cit. 2017-03-18]
69. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD Tab. 2 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, relativní údaje., kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu [cit. 2017-04-04]
70. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. 3 Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2015, analytické údaje. kód: 130070-16. [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu [cit. 2017-04-10]
71. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Česká republika od roku 1993 v číslech. Trh práce. Tab.05.01 Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) (1993–2015)* [online] Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-vy42dggohg#05 [cit. 2017-04-17]

72. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vybrané údaje o sociálním zabezpečení 2015*. [online] Dostupné z: www.czso.cz/documents/10180/34280637/19002916k4.pdf/384f85f5-1529-43a9-870e-2443355831c7?version=1.0. [cit. 2017-05-06].
73. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD HDP Výdajová metoda. *M000111a. HDP výdajovou metodou (běžné ceny)*. [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-07]
74. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD HDP Výdajová metoda. *M000111a. HDP výdajovou metodou (ceny předchozího roku)*. [online] Dostupné z: apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj [cit. 2017-04-10]